

MODINET
Center for Media and Democracy in the Network Society

MODINET is a research project with the purpose of developing an innovative interdisciplinary research agenda investigating the effects of globalization and the new media culture in politics and democracy as well as the effects on the traditional media institutions and every day life in the information and network society.

The MODINET project is funded by the Danish Research Agency. Activities formally commenced in September 2002 and will conclude by September 2005

DOMINANS SOM FRIHED: på sporet af en ny republikansk elitisme

ved

Henrik Bang

DOMINANS SOM FRIHED: på sporet af en ny republikansk elitisme
© Henrik Bang

MODINET
Center for Media and Democracy in the Network Society

Working paper no. 15, 2005
Editor: Klaus Bruhn Jensen and Henrik Bang

Københavns Universitet
Njalsgade 80
DK-2300 København S
Phone: +45 35 32 93 93
Email: modinet@hum.ku.dk
<http://www.modinet.dk>

Print: Det Samfundsvidenskabelige Reprocenter
Københavns Universitet

ISBN 87-91394-14-7

Dahl foretog sine magtanalyser i det lokale, ikke fordi han var lokalforsker, men fordi han mente, at politik i det lokale kunne hjælpe ham til at besvare spørgsmålet om, hvem der styrede 50-ernes Amerika. Vores tilgang til magt i det lokale er af den samme mere generelle natur. Vi finder, at netop dansk lokal politik og forvaltning med sin hævdvundne autonomi fra det nationalstatslige niveau, pragmatiske mere end ideologiske politik samt tradition for at lave politiske og forvaltningsmæssige forsøg med styring og deltagelse udgør det ideelle udgangspunkt for at undersøge den globale fremvækst i en ny dominansform, der ikke tvinger men selvstændiggør, udvikler og inddrager folk i styringen for at få dem frivilligt at gøre, hvad de ellers ikke kunne eller ville have gjort. Det lokale er det naturlige sted at vælge, hvis man som os vil undersøge, hvordan der styres i højt moderniserede samfund, hvor magten decentreres stadig mere som netværkspolitik, hverdagspolitik, private-offentlige-frivillige partnerskaber, mål- og værdistyring, enkeltsager, politisk identitet, berømmhedspolitik, mv. (se bl.a. Corner & Pels, 2003; Heffen et al., 2000; Sørensen, 2002; Zadek, 2001). Vi skal i dette kapitel især fokusere på fremkomsten af en ny republikansk elitisme i informations-, netværks- og videnssamfundet, der lægger en langt mere produktiv og positiv magtopfattelse for dagen end de, der kendetegner debatten mellem pluralisme og elitisme. Vi skal bruge den danske debat omkring magtudredningens slutrapport som vores case. Denne illustrerer for os og se på eksemplarisk vis, hvordan man i både samfundsforskning og (massemediernes) offentlighed stadigvæk typisk taler om magt som udtryk for en modsætning mellem stat og civilsamfund, folkemagt og klassesmagt, legitim og illegitim tvangsanvendelse, konsensus og konflikt, 'sand' eller 'falsk' bevidsthed', mv. Dette på trods af de utallige mængder af ny teori og nye data om, hvordan magt i dag rækker langt videre end til den magtkamp imellem folketing, partier, regering, interesseorganisationer og erhvervsliv, der er genstanden for diskussionen omkring den danske magtudredning.

Selvom debatten havnede i den gamle modsætning mellem deltagelsesdemokrater og konkurrencedemokrater i nationalstaten Danmark, vil blot et overfladisk blik på magtudredningens hjemmeside, under 'udgivelser af bøger og skrifter' (2004), få den gamle forestilling om nationalstaten som garanten for folkets enhed og ensartethed til at blegne. Lad os nævne i flæng: *Kønsmagt under forandring* (Borchorst, 2002); *OECD og idéspillet - Game Over?* (Marcussen, 2002); *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriteter* (Togeby, 2002); *. Er vi så forbeholdne? Danmark over for globaliseringen, EU og det nære* (Mouritzen, 2003); *Farlig ungdom* (Sode-Madsen, 2003); *Det stille sporskifte i velfærdsstaten: en diskursteoretisk beslutningsprocesanalyse* (Torfing, 2003); *Danmark som informationssamfund. Muligheder og barrierer for politik og demokrati* (Hoff 2003); *Sådan taler medier og borgere om politik. En diskursanalytisk undersøgelse af politik i det medialiserede samfund* (Phillips & Schrøder, 2004); *Et ganske levende demokrati* (Andersen, 2004); *Den vordende demokrat - en undersøgelse af skoleklassen som demokratisk lærested* (Jacobsen et al., 2004); *Billeder af magten - portrætter til forståelse af magt og demokrati* (Kristensen, 2003); *Globaliseringens økonomiske konsekvenser for Danmark* (Rasmussen & Andersen, 2002); *Foreningssamfundets sociale kapital. Danske foreninger i et europæisk perspektiv* (Torpe & Kjeldgaard, 2003); *De som meget har ... Store danske virksomheder som politiske aktører* (Christiansen & Sonne, 2003); *Medborgerskabets udfordringer - etniske minoritetskvinders politiske myndiggørelse* (Siim, 2003).

Alligevel er diskussionen af magtudredningen i medier og i litteraturen primært kommet til at handle om 'magtkabaler' på Christiansborg og i 'den beskidte virkelighed.' Hvad der således helt forsvinder, er det grundlæggende spørgsmål, der går på, om, og i hvor stor udstrækning, det repræsentative demokrati med dets parlamentariske og korporativistiske interessepolitik stadigvæk er *modellen* for politisk identitetsdannelse og for at finde et demokratisk forhandlet ligevægtpunkt mellem forskellige værdier og

synspunkter i befolkningen? Umiddelbart tyder titlerne ovenfor på, at det er et godt spørgsmål! Det kunne se ud som om en voksende del af eliterne og de almindelige danskere gør sig deres primære politiske erfaringer og udvikler deres politiske identitet udenfor Grundloven og dens 'levende forfatningsliv.'

Vi skal argumentere for, at magt i dagens Danmark handler stadig mindre om interessepolitik på den partimæssige venstre-højreskala og stadig mere om, hvilke værdier, der er 'inde' (inklusion) eller 'ude' (eksklusion), når det gælder den politiske dagsordensfastsættelse og dens realisering. Alligevel handler magtdebatten primært om hvem, der har magt til at tvinge deres interesser igennem overfor andre, hvornår og hvordan. Magt begribes i den hjemlige debat næsten udelukkende negativt og som noget, der foregår på det nationalstatslige plan. Diskussionen går så på, hvorvidt magten er legitim, spredt på flere hænder og nyder befolkningens almindelige opbakning, eller om den tværtimod er illegitim og vidner om en homogen elites manipulationer med offentlighed og civilsamfund (Togeby et al., 2003, herefter omtalt som MDD; Valeur et al., 2002).

Som publikationslisten fra magtudredningen indikerer, er magt i dag også spredt ud over en mangfoldighed af institutioner, netværk og partnerskaber udenfor de formelle institutioner. Man må derfor formode, at 'styringens kunst' (Foucault i Faubian, 1994: 201-209) ikke længere kan forstås som noget, der udelukkende – og måske heller ikke længere primært – udvikles og udøves på det nationalstatslige niveau (Bang, 2003; Newman, 2001). Man må også sætte spørgsmålstejn ved om folks identifikation med magten stadigvæk primært går gennem statsmagten, eller om den snarere dannes i det virvar af institutioner, netværk og partnerskaber, som folk møder i deres hverdag - det være sig på deres arbejdsplads, i skolen, i hjemmet, i sportsklubben, igennem deres frivillige arbejde, på nettet, i den lokale forvaltning, osv. (Bang et al., 2000; Bennett & Entman, 2001; Heffen et al., 2000; Jæger & Sørensen, 2003). Man skal derfor være varsom med at konkludere, at når det "i mange henseender går godt [med demokratiet] i Danmark og i mange henseender

bedre end forventet" (www. magtudredningen 2003 kap. I: 53), så er det fordi politikerne på nationalt plan har formålet at skabe en ny ligevægt mellem modsatrettede interesser og fordi danskerne til stadighed bakker aktivt op omkring de formelle institutioner. For det første skal en stor del af den danske succes nok tilskrives de mange nye styringsinstitutioner, -netværk og -partnerskaber, der udøver deres magt 'over', 'under' og 'ved siden af' det nationalstatslige niveau. For det andet er det sikkert også danskernes erfaringer og identifikation med disse nye 'magthavere' udenfor de formelle institutioner, der i væsentlig grad bevirker, at de "danske borgere har fået flere ressourcer,... er mere handledygtige og har større selvtillid end tidligere" (www.magtudredningen 2003 Kap.1: 51). I den udstrækning at dette er tilfældet har demokratiet i Danmark fået sig en ny og voksende udfordring. Hvis en stor del af den voksende politiske interesse, følelse af nærhed til magten, større handlekraft og politiske autonomi, som magtudredningen taler om i sin korte internetudgave af sine hovedresultater, dannes udenfor demokratiets formelle institutioner, så er det vel op til analyse og debat, hvor demokratiske disse forhold egentlig er?

Vi skal i primært beskæftige os med denne nye magt- og demokratiproblematik på det lokale område ud fra en forestilling om, at den her er lettest at beskrive og give et konkret udtryk. Men først skal vi præsentere og udvikle problematikken teoretisk, ved at konfrontere vores nye diskursive og strategiske magt, der primært opererer udenfor den parlamentariske og korporativistiske arena, med den gamle debat imellem pluralister og elitister. Det skal vi gøre igennem en analyse af debatten omkring hovedresultaterne fra magtudredningen, som styregruppen præsenterede i bogen "Magt og demokrati i Danmark" (MDD). Formålet er at lægge op til en ny debat, hvor magt ikke kun optræder sammen med interessekonflikt og en vilje, der skal undertrykkes. Vi vil hævde, at magtudredningen i mange af sine publikationer (bl.a. dem ovenfor) er med til at beskrive og stille skarpt på en mere produktiv og selvstændiggørende form

for republikansk elitisme, der hverken kan begribes med magtudredningens egne pluralistiske metode, eller med dens kritikeres elitistiske (og marxistiske) metode. Og vi vil godt være med til at sætte denne nye form for strategisk-kommunikativ magt, der hverken optræder som en legitim eller en illegitim tvangsmagt, i et kritisk perspektiv. Først og fremmest, fordi vi anser den for at være den største udfordring til demokratiet i dag (Bang, 2004).

Den nye republikanske elitisme, som vi skal beskæftige os med her, benytter sig ikke af tvang, men kompetence- og identitetsudvikling til at få succes og indflydelse (Bang, 2003a & b; Bang & Dyrberg, 2003). Dens produktive og positive magt udøves som en ny form for strategisk kommunikation på grænserne mellem stat og civilsamfund, offentlig og privat, national og international, etc. og inkluderer alle, der udviser den rette 'omstillingsparathed' til at lære at være med til at styre dens løst koblede institutioner og netværk ved at lære at styre sig selv (Bratich et al., 2003; Dean, 1999; Rose, 1999). Hvis denne magt fortsat får lov til at virke og gro i det stille udenfor politologiens og offentlighedens søgelys risikerer man, at den ender med ikke bare at deligitimere de formelle institutioner, men også med at afmægtiggøre dem som folkestyrets kerne. Der er således behov for indgående, fler-disciplinære studier af, hvordan republikansk elitisme fungerer som en strategisk kommunikation, der har gjort alle det demokratis slagord til sine egne. Til forskel fra regeringsmagten accepterer den republikanske elitisme ingen grænser mellem stat og civilsamfund, offentlig og privat, national og internationalt, når den intervenserer lokalt i det globale, eller globalt i det lokale, som en ny form for dominans forbundet med informations-netværks- eller videnssamfundets fremkomst. Og selvom denne nye magt er blevet genstand for stadig mere opmærksomhed i eksempelvis nyinstitutionalismen (March & Olsen, 1995), valgforskningen (Andersen, 1998: kap. 1) og især Governmentality-forskningen (Dean, 1999; Rose, 1999), er der endnu kun få ansatser til at få den sat på begreb som en magt, der ikke bare

udfolder sig i det demokratiske regime, men især i den politiske kultur (Bang, 2003).

MAGTUDREDNINGEN OG DENS KRITIKERE

Det er for os og se et voksende problem, at politologien hverken har et empirisk eller kritisk bud på de politiske og demokratiske konsekvenser af, hvad sociologi, politisk teori, humaniora og international politik for længst har døbt 'netværkssamfundet' (Castells, 1996), 'diskursdemokratiet' (Dryzek, 2000), 'informationssamfundet' (Webster, 2002), 'det refleksivt moderne' (Beck et al., 1994) og 'det nye imperium' (Hardt & Negri, 2000). Den politologiske selvforståelse sprænger kun sjældent rammerne for Dahls pluralisme, og dens institutionelle og adfærdsoverrettede tilgang til, hvordan politik og policy blev udøvet af formelle beslutningstagere i 1950-ernes og 60-ernes USA. Konsekvensen er, at magtkritikken overlades til dem uden for politologien, der stadig leder efter en beskidt magts 'sorte hul' og kommandocentral for udøvelsen af sin negative kraft, i stedet for at være med til at udvikle en tidssvarende kritisk tilgang til, hvordan magt dominerer og ekskluderer, som et positivt, omformende og identitetsskabende system.

Magtudredningen er selv inde på behovet for at afdække denne nye magt (MDD: kapitel 3 og 12) men har bare ikke en metode til at få den sat på begreb ift. sin gamle, pluralistiske magtmodel og metode. Den er da også blevet stærkt kritiseret, for ikke bare "at forstørre og overdrive 'sundhedstegn' og underdrive, negligere og undlade at søge efter 'sygdomstegn' og truende tendenser", men også for at gøre "alt for lidt for ud af afklaring, konkretisering og analyse af de normative aspekter med hensyn til, hvorfra truslen kan tænkes at komme" (Andersen, 2004: 82). Resultatet er, at magtudredningens mange nye beskrivelser af en bevægelse fra hierarki, bureaukrati og industrisamfund til netværk, selv-og samstyring i et informationssamfund

affejes som "ukritisk legitimeringsretorik, der på lette fjed og uden nogen nøjere dokumentation lader magten fordampe" (Andersen, 2004: 80).

Vi skal ikke benægte, at magtudredningen i sine konklusioner fremmaner et lige lovligt idylliserende billede af magten, når den konkluderer;

at magtdistancen i det danske samfund, er reduceret. Staten er ikke længere fjern og ophøjet, men er kommet i øjenhøjde med borgerne. Fra at være en myndighedsstat er den blevet en hverdagsstat (www. Magtudredningen kap. 2: 20).

Måske er det netop transformationer som denne, der fundamentalt undergraver de formelle institutioner, ved at de nye generationer gør sig deres første og basale erfaringer med politisk styring og deltagelse udenfor disse i hverdagslivets lokale institutioner og globalt fungerende netværk og partnerskaber. Men det gør jo ikke kritikernes opfattelse af netværk, som den skjulte magtelites og det gamle klassesamfunds forlængede arm, til et mere sandt eller progressivt bud på magtens og demokratiets tilstand i Danmark.

Om noget punkterer magtudredningen med sine 'succeshistorier', om bl.a. en voksende politiske deltagelse, en mere selvstændiggjort befolkning og en mindsket afstand mellem eliter og folk, de mange forfaldshistorier, kreeret indenfor rammerne af en gammel elitistisk models forestilling om magtens cirkulation som en veldefineret og sammenhængende herskende klasse. At affærdige dens nye beskrivelser af magtens individualisering og pluralisering, som eksempel på en ukritisk 'nyliberalisme', der skjuler "en beskidt virkeligheds beslutninger og ikke beslutninger" (Ølgaard, 2004: 195) er ganske enkelt ikke meningsfyldt. Pointen er jo netop, at danskerne er blevet mere kritiske i deres forhold til magten:

[N]utidens mennesker [er] ikke bange for magten og føler sig ikke på afstand af den. Man støder sjældent på oplevelser af magtesløshed. Magtdistancen er lille, og magten er altid tilgængelig. Borgerne tror på egne evner og på egne muligheder for at få gennemslag ... De forholder sig kritiske overfor magtens forvaltere, men føler sig ikke skræmte af dem. Man møder måske ikke dette syn på magten blandt alle samfundets medlemmer, men det er den dominerende opfattelse – uanset social baggrund (MDD: 396).

Det ville være forfejlet blankt at afvise magtudredningens netværksbeskrivelser og historier om danskernes stigende tiltro til egne evner og muligheder gennem de sidste 25 år, som en målbevidst undgåelse af at "opsøge områder, tendenser og signaler, der kan formodes at afsløre problemer og trusler i forhold til demokrati og magt i normativ forstand" (Andersen, 2004: 82). Det ville give indtryk af, at magtens trussel kun handler om dens virke som en økonomisk og ideologisk tvangsmagt, som samfundseliten af politikere, topembedsmænd, ledende erhvervsfolk og fagforeningschefer gør deres yderste for at tilsløre og usynliggøre. Man kan finde mange enkeltstående eksempler på magtmisbrug, hvor "konflikten og interesse modsætningerne først [kommer] for en dag gennem en afsløring af, at magten faktisk har kæmpet en voldsom kamp for ikke at få synliggjort den del af virkeligheden" (Valeur et al., 2002: 14). Men det betyder ikke, at magt forudsætter konflikt og magtmisbrug og at den demokratiske udfordring derfor kun handler om at sætte magt i grænseoverskridende politiknetværk på "begreber som manipulation af informationer, nedtoning af konflikter, kontrol over kritik, tilbageholdelse af viden, retorisk fordrejelse og videregivelse af usand information" (Valeur et al., 2002: 14). Journalistisk set giver en sådan indfaldsvinkel selvfølgelig mange gode historier. Men i en videnskabelig magtudredning må det være mere afgørende at finde ud af, hvordan magt generelt praktiseres som en evne til at få andre til at gøre, hvad de ellers ikke

ville eller kunne have gjort – også når der ikke er kamp imellem modstridende interesser eller formelle institutioner til at 'tæmme' den.

Spørgsmålet er om magtudredningens kritikere overhovedet rammer centralt ned i den danske virkelighed med deres gamle forfaldshistorier om magtens "mørke sider og gerninger" (Andersen, 2004: 82)? Vi mener i hvert fald, at der i endnu højere grad er brug for ny viden, der bryder med såvel pluralisme som elitisme og ikke tager det for givet, at hvis magt ikke optræder sammen med interessemodsætninger og en 'vilje', der skal overvindes, så må det være fordi, der er harmoni og generel opbakning omkring den (Giddens, 1981). Det ville være at overse den kæmpe udfordring, som magtudredningens historie om den dominerende magt i samfundet som tilgængelig, tæt på og åben for kritik, rejser for demokratiet. Danskernes voksende fornemmelse for frihed kunne jo i så tilfælde fortolkes som frembragt af en ny slags systemdominans, der helst vil undgå at undertrykke og sige nej, fordi den har lært, at magt må kommunikeres direkte og åbent til borgerne (Lash, 2002; McIntosh et al., 2004) Ellers kan magten jo ikke få dem udviklet og inddraget til frivilligt at være med til at give sig den effektivitet, helhed og sammenhæng, som den ikke kan skaffe sig med tvang alene.

Problemet er, at hverken pluralisterne (magtudredningen) eller elitisterne (kritikerne) har en metode til at studere magt som en ny republikansk elitisme, der hverken er normativt integreret, eller kan fungere som systematisk forvreden kommunikation, men som tværtimod må operere på basis af en gensidig accept og anerkendelse af forskellighed, som *motoren* i løst koblede ekspertsystemer (Fischer, 2003; Hajer & Wagenaar, 2003). Både empirisk og normativt giver det for os og se langt mere mening at konstruere republikansk elitisme som udtryk for en ny strategisk situation, hvor magt og dominans i stigende omfang udøves gennem en uformel politisk kommunikation mellem eliter med forskellige ressourcer og interesser, der opererer ovenover, nedenunder og indeni staten (Bang & Dyrberg, 2003). Det rummer i hvert fald muligheden for at udvikle en ny kritisk tilgang til magt, hvor den voksende

frihed i dagens Danmark, hverken ses som et tegn på mere folkestyre, eller som fremtvunget af en herskende klasse. Magten skal snarere ses som iscenesat og konstrueret af forskellige eliter (virksomheder, medier, forvaltninger, frivillige organisationer og faglige discipliner), der ikke er ideologisk fasttømrede, men alligevel hver især har kontrol med forskellige typer af ressourcer (retten til at lede og fordele arbejdet, nyhedsdannelsen, implementeringen, den sociale 'kapital' og produktionen af kundskab).

Det er ellers blevet moderne blandt kritiske samfundsforskere at behandle nyere politologisk og humanistisk inspireret diskurs- og netværksanalyse, som en ny form for ukritisk pluralisme – der bare ikke ejer den gamle pluralismes videnskabelige hæderlighed (Bredsdorff, 2004). Magtudredningen bebrejdes således for "at legitimere betydningsfulde tendenser i samfundsforskningen, til at snakke de postmodernistiske og de radikalt socialkonstruktivistiske strømninger i humaniora efter munden" (Bredsdorff, 2004: 38). Men at lukke øjnene for det kritiske potentiale i disse strømninger er bagstræberisk. De mange nye tilgange til magt som diskursiv, produktiv, mægtiggørende, identitetsudviklende, mv. kan ikke bare afskrives som eksempler på en endnu mere forfinet systemtvang, der skal skabe konformitet og kvæle kritik (Andersen, 2004). Det vil være på forhånd at udelukke en nuanceret debat om alle de udfordringer, som den fortsatte politisering af det økonomiske, det intime, det sociale og det globale rejser for en kritisk, politisk og demokratisk teori og praksis. Det er simpelthen for nemt at falde tilbage i den gamle elitisme eller marxisme og afskrive ikke bare magtudredningen, men også al nyere socialkonstruktivisme, netværksanalyse, mv., som en herskende klasses forlængede arm, der afspejler den "konformitet, konsensus og selvtilfredshed [som] præger store dele af samfundet og offentligheden" (Andersen, 2004: 73; se også Helms, 2004: 10-14). Hvad man i stedet burde spørge sig selv om, er hvilke nye betingelser et stadigt mere individualiseret og løst koblet informations- og netværkssamfund stiller for studiet af, hvordan eliter og lægfolk kan (og bør) gøre en forskel lige fra det lokale til det globale?

Vores argument er ikke, at magtens tre gamle ansigter har mistet deres betydning og relevans, hvad da også debatten omkring magtudredningen peger på. Men der er behov for at få magtens nye ansigt som en kompetence- og identitetsudviklende dominansform, der udøves som en indordnende, snarere end underordnende, værdi- eller kulturstyring, frem i lyset som modvægt til såvel magtens 'lyse' (magtudredning) som 'mørke' ansigt (dens kritikere). Magtens tre stadig mere rynkede ansigter, der udgør kernen i diskussionen af Dahls pluralisme, er simpelthen ikke tilstrækkelige til at forstå og forklare, hvilke nye risici og muligheder en politik og policy, der baserer sig på kommunikation og netværk indebærer for folkestyret og for det danske samfund i sin helhed. Der er brug for en ny metode og analytik til at udfolde, hvordan magt i stigende grad får karakter af republikansk elitisme. Strategisk kommunikation i netværk foregår på nogle andre arenaer og forudsætter nogle andre egenskaber og færdigheder end dem, der giver adgang til, og anerkendelse i, de gamle parlamentariske og korporativistiske arenaer.

Vi skal tage et første skridt til udviklingen af en ny politologiske magtforståelse, der fokuserer på magtens nye grænsetrækninger mellem det politiske og ikke-politiske i netværk og partnerskaber, der godt nok truer demokratiets kerne, men på den anden side overhovedet ikke ville kunne skabe accept og anerkendelse ved at fungere som en beskidt, truende, undergravende, tvingende, undertrykkende magt. Vores udgangsspørgsmål handler derfor ikke om, hvem der har magt. Vi spørger, hvordan magt udøves som redskab og medium for en politisk kommunikation, der orienterer sig imod at skabe en autoritativ, helhedsorienteret og integreret løsning af fælles anliggender uden at gøre brug af tvang og uden at forudsætte en underliggende normativ konsensus mellem forskellige interesser eller præferencer.

Mellem pluralisme og elitisme

Kritikken af magtudredningen er temmelig højrøstet. Den anklages for at udvise "en gennemgående tendens til selektivitet, bias, ensidig generalisering og problemsløring, så der samlet fremstår et diffust harmonisk og idylliserende billede" (Andersen, 2004: 79; se også Aaen, 2004: 167-168). Den beskyldes for at skjule magtens sande ansigt som en grådig og beskidt tvangsmagt bagved en pluralistisk og demokratisk forestilling om magt som spredt og formelt afgrænset fra resten af samfundet, som et legitimt herredømme, der nyder befolkningens generelle tillid og opbakning. Den bebrejdes for kun at fokusere på de formelle institutioner og dermed overse de "kræfter eller tendenser, der ... reelt truer, begrænser eller forvrænger det formelle demokrati" (Andersen, 2004: 79).

Nu skal vi ikke benægte, at analysen af strukturel og økonomisk magt har fået en stedmoderlig behandling i magtudredningen (Madsen, 2004: 185). Der er ikke meget, som "handler om økonomiens (skjulte) dominans i politik, planlægning og hverdagsliv" (Øllgaard, 2004: 204). Magtudredningen har heller ikke inddraget ret meget af den slags kritisk sociologisk og filosofisk forskning, der ikke bare "er partipolitisk neutral, men kritiserer samfundet som sådan" (Hammershøj, 2004: 234). Men derfra til at afskrive hele magtudredningen, som udtryk for en ideologisk harmoniserende neoliberalisme, "som kun kan understøtte magtens naturlige hang til selvglæde" (Andersen, 2004: 82) er ikke bare useriøst. Det er også at bombe samfundsforskningen tilbage til de ufrugtbare modsætninger imellem pluralisme og marxisme, harmoni og konflikt, stabilitet og forandring, aktør og struktur, falsk og sand bevidsthed, etc., som man ellers skulle havde troet at hele samfundsforskningen for længst havde lagt bag sig.

Kritikerne producerer et billede af magtudredningen, som en "Morten Korch i informationssamfundet, så udviklingsoptimistisk og harmonisk er

stilen" (Andersen, 2004: 74). Men de glemmer at tilføje, at dette billede er fremkaldt på baggrund af deres egen negative og interessebestemte definition af "magtudøvelsens ædle kunst" (Andersen, 2004: 74) som forbundet med "vold og voldsmidler, tvang, undertrykkelse, udbytning, kamp, løgn, svindel, manipulation, fremmedgørelse, umyndiggørelse, afmagt osv." (Andersen, 2004: 74). Hvis magt 'i virkeligheden' handler om interessekonflikt og lemfældig tvangsanvendelse, så må andre magtbeskrivelser, der ikke forudsætter dette jo nødvendigvis fremstå som "tegn på en ideologisk legitimerende, konserverende tendens" (Andersen, 2004: 75). Uanset hvor mange 'grimme' historier der er at fortælle fra de sidste 25 år om HIV smittede blødere, Øresundsforbindelsen, Ørestaden, Nordisk Fjer, selskabstømmerne, Operahuset, osv., er der alligevel tale om spektakulære begivenheder langt mere end om generelle tendenser. En "aktiv, velinformeret og skarp overvågning og kritik af magten" (Andersen, 2004: 73) kræver noget andet og mere end et fokus på magt i de ekstraordinære situationer, hvor den optræder som en tvingende, ideologisk magt over andre. Den forudsætter, at man stiller skarpt på den slags dominans, der skaber resultater ved at udvikle, ansvarliggøre og inddrage stadig flere individer og grupper i den politiske styring (Bang, 2003; Dean, 1999; Rose, 1999).

Vi savner en nuanceret diskussion og analyse af, hvordan nye, mere løst koblede, uformelle og positive politiske dominansformer – på arbejdspladsen, i familien, i de nære institutioner og frivillige organisationer – udfordrer og truer ikke bare det 'store' demokrati, men også det autonome forenings-Danmark og civilsamfund, som kritikerne ellers hylder. Det interessante ud fra et videnskabeligt og kritisk politologisk synspunkt er at finde ud af, hvordan dominans fungerer som en kronisk og kontinuerlig form for politisk magtudøvelse i det daglige og dermed i 'normalsituationer', hvor der ikke nødvendigvis er modstridende interesser, der skal undertvinges. Det er simpelthen for langt ude bare at fremstille magtudredningen, som en historie om, "hvordan forskningsledelsen blev totalt domineret af politologer"

(Øllgaard, 2004: 33), der optræder som en hegemonisk blok, som knægter humaniora og resten af samfundsforskningen. Hverken magtudredningen eller politologien generelt kan meningsfuldt anklages for at udgøre *det* herskende kundskabsregime. Magtudredningen er langt fra et produkt af en lille, tæt politologisk enhed. Vi selv er eksempelvis både en del af magtudredningen og kommer fra stærkt konkurrerende og altid meget uenige forskningsmiljøer. Endvidere er halvdelen af os indlejret i et alternativt flerfagligt kundskabsfællesskab under humanistisk ledelse om medier og demokrati i netværkssamfundet (www.modinet.dk).

MAGTUDREDNINGENS NORMATIVE OG EMPIRISKE RAMME

Kritikken af magtudredningen går også på magtudredningens værdisyn. Det postuleres at være i nyliberalismens vold og hylde ethvert tiltag til at forstærke markeds kræfterne og det frie forbrugsvalg på bekostning af solidaritet og det fælles bedste. Kritikerne peger her på den norske Magtudredning, som et modeksekempel, der berettiget ser forfald overalt, har formået at holde den parlamentariske styringskædes fane højt og stå fast overfor en stadig mere løssluppen nyliberalismes værste samfundsunderminerende udskjelser:

”Den danske rapport fører nemlig individualiseringstesen igennem til en konklusion om individernes frie udfoldelse i medborgersamfundet, hvor individerne frit vælger deres ”livsstil” (Sørensen, 2004 www.modkraft.dk) og hvor den klassiske repræsentationsteoris idealbillede af den rationelle, uafhængige vælger næsten synes at være blevet til virkelighed” (ibid., se også Sørensen, 2004a: 108).

”Det, der i den norske rapport skildres som en tilbagetrængning af det politiske demokrati, den demokratiske borgers forvandling til forbruger, betegnes i den danske rapport som ”brugerdemokrati” (Sørensen, 2004 www.modkraft.dk). Og det, der i den norske rapport er en skildring af

markedstænkningens og den dominerende neo-liberalistiske ideologis gennemslag i også den offentlige sektor, bliver i den danske fremstilling til modernisering (ibid.). Den danske rapport forsvarede godt nok den universalistiske velfærdsstats model, men forsvaret drukner i den helt overvældende begejstring for "hverdagsstat", "brugerdemokrati" og "New Public Management" (ibid.)

Vi skal sikkert være glade for, at den danske magtudredning ikke som den norske endte i den store forfaldshistorie, men har haft blik for den voksende frihed i samfundet. Det er selvfølgelig rigtigt, at vores magtudrednings mere optimistiske historie ikke bare er et udtryk for "teknisk problemløsning", men også for en særlig "virkelighedsopfattelse, en definitionsret, et bestemt sæt værdier, en særlig rationalitetsform" (Øllgaard, 2004: 36). Enhver undersøgelse vil have sine egne forudsætninger, eller fordomme om man vil, der styrer analysen i bestemte retninger på bekostning af andre, og som i magtudredningen slår igennem, når det konkluderes, at det i Danmark "faktisk [er] gået forbavsende godt. Der er fortsat demokratisk livskraft i den danske befolkning og en betydelig robusthed i de politiske institutioner" (MDD: 402). Men det er ikke rigtigt, at denne konklusion ikke skulle kunne tage højde for magtens grimme ansigter, eller nødvendigvis må afspejle en liberal verdensanskuelse og tilgang til demokrati.

Enhver videnskabelig konklusion vil betinges af, hvad det er for værdier, som man vinkler sin fortælling ud fra, og hvilke fakta ens metode tillader en at afdække. Man er som humanist eller samfundsforsker altid en del af sit eget genstandsfelt og ingen kan nå hele verden rundt med et enkelt blik. Vil man skabe dialog omkring og resultater med det man gør, må man udvælge sig netop det aspekt ved sin menneske- og samfundsskabte virkelighed, som det kan gøre en forskel at fortælle en historie om, både normativt i lyset af nogle almindeligt anerkendelsesværdige værdier og empirisk med en videnskabelig accepteret og gangbar metode. Det er da også, hvad magtudredningen gør, så lad os starte med værdierne.

Magtudredningens republikanske værdier

I magtudredningen hersker der ingen tvivl om, hvad værdierne er. De er demokratiske og stærkt inspirerede af såvel vores egne demokratitraditioner, som Dahls pluralisme. Man kan tale om en fordanskning af Dahls beskrivelser af demokrati som polyarki, forstået som en styreform, hvor det hverken er folket eller en snæver elite, der styrer, men derimod en mangfoldighed af eliter, der forbinder sig med et medborgerskab, der omfatter en stor del af folket og indebærer en række rettigheder, deriblandt muligheden for at modsætte sig regeringsmagten og stemme den ud af sit embede (Dahl, 1989: 220-221). Fokus er på koblingen imellem system og hverdagsliv, de politiske institutioner og den politiske kultur. De empiriske undersøgelser af magtens udvikling i Danmark gennem de sidste 25 år holdes kontinuerligt op imod et sæt demokratiske værdier om at skabe, fastholde og uddybe:

- lige politiske rettigheder
- fri meningsdannelse
- omfattende og lige deltagelse
- effektiv og ansvarlig styring
- tillid, tolerance og hensyn til fællesskabet

Disse værdier er hverken liberale eller kommunitære, men er danske, republikanske værdier, der repræsenterer den blanding af Hal Kochs kommunitarisme og Alf Ross's liberalisme, som er så karakteristisk for det danske demokratis teori og praksis (Andersen et al., 2000; Bang, 2000). Det er derfor vrøvl at hævde, at magtudredningen udtrykker et knæfald for en neoliberalisme, der har individuel frihed som grundværdi og fornægter det

organiserede og lige fællesskabs egenværdi (Lundkvist, 2004: 68; Sørensen, 2004). Man skulle tværtimod rose magtudredningen for ikke som så mange andre, der arbejder ud fra en socialistisk, socialdemokratisk eller republikansk demokratimodel, nærmest mekanisk at afskrive enhver form for voksende individualitet, som et knæfald for neoliberalismens globaliserende markeds kræfter og blinde forbrugisme. Der tages højde for, at individualitet ikke bare handler om økonomi og kalkulerende af interesser, men ligeså meget om politik og konstruktion af identitet. Identitetsdannelse er ikke et spørgsmål om økonomisk egennytte, men om at kunne se sig selv i 'den anden' og kunne være sig selv i samvær med denne: "Fællesskabet består af individer, og stort set ingen individer lever uden for fællesskabet. Individ og fællesskab forudsætter således hinanden" (MDD: 265-266).

En væsentlig indsigt, som magtudredningen bidrager med på det normative plan er, at individ og fællesskab forudsætter hinanden i det politiske (Bauman, 2001; Strong, 1994; Young, 2000). Man kan eksempelvis ikke tale om politisk solidaritet uden individuel forskellighed, netop fordi denne solidaritet forudsætter, at vi hver især accepterer og anerkender hinandens forskelligheder. Det er også derfor pluralisme er så væsentligt for demokratisk politisk fællesskab; ikke kun som et middel til at give så mange værdier og interesser som muligt adgang til, og anerkendelse i, det politiske system; men især som et mål i sig selv til at garantere en fortsat pluralisering af bestående institutioner og fællesskaber (Connolly, 1991; 1995; 1999). At tage magtudredningens analyser til indtægt for, at "det liberale demokrati ikke blot [er] blevet styrket: Det har vundet massivt" (Lundkvist, 2004: 75) er simpelthen at overse magtudredningens normative forankring i en kritik af samme.

Når det gælder magtudredningens demokratiske værdier, skyder kritikken altså langt forbi. Der er meget få spor af neoliberal ideologi i dens forståelsesramme og praksis. Tværtimod udtrykker dens pragmatiske blandingsværdier netop den konkrete formidling imellem individ og institution

samt regime og fællesskab, der er så karakteristisk for en socialdemokratisk og 'royal' dansk republikanisme. Men spørgsmålet er om ikke de 5 gamle republikanske værdier trænger til et hovedeftersyn? Kan disse værdier virkelig rumme alle de mange nye erfaringer, som individer og grupper gør sig i disse år med politiske beslutningsprocesser, der foregår udenfor de etablerede politiske institutioner både ovenover, nedenunder og indeni nationalstaten? Er de tilstrækkelige til at værne om og forny demokratiet i en situation, hvor magten i voksende omfang skabes, formidles, konsolideres og udvides gennem kompetence- og identitetsudviklende netværk og partnerskaber? Kan de fungere som vejledere for, hvordan man kan og bør handle som demokrat udenfor Grundlovens trygge rammer – på nettet, i transnationale netværk, i lokale fællesskaber, mv.? Vi tror det ganske enkelt ikke (March & Olsen, 1995). Der er et voksende behov for at udvikle nye politiske værdier for at kunne diskutere og håndtere de mange nye demokratiske udfordringer, der følger i kølvandet på den hastigt accelererende globalisering, individualisering, medialisering, etc. Kernen for en højmoderne republikanisme handler ikke bare om rettigheder og pligter ift. til det nationalstatslige demokrati (de 5 gamle værdier). Den handler stadig mere om evnen, og dermed magten, til at give sine værdier en konkret form i dialog og samarbejde med andre.

Magtudredningens pluralistiske metode

Magtudredningen er godt klar over, at dens danske republikanisme trænger til et værdieftersyn, eftersom de 5 gamle værdier primært handler om forholdet imellem de formelle autoriteter og medlemmerne af det nationale politiske fællesskab. Derfor får man problemer, når værdierne eksempelvis skal anvendes på en medialisering, der "har flyttet noget af magten til at påvirke opinionen fra de politiske partier til et netværk af medier, politikere, andre kilder og publikum" (MDD: 228) eller på en individualisering, hvor borgerne i

stigende omfang skal "kunne vælge og tage stilling til forhold som tidligere var givne, dvs. besluttede af andre" (MDD: 251).

Der er i de fleste bidrag fra Magtudredningen en forståelse for, at det politiske liv i dag handler om meget andet end om de formelle politiske institutioner. Men hvordan kan det så være, at Magtudredningen ikke rigtigt når ud over rampen med sine 'højmoderne' netværksbeskrivelser og republikanske værdier, og endnu mindre med sin implicite magtkritik af de mange kritiske sociologiske og filosofiske forfaldshistorier om demokratiets tunge tilstand?

Vi føler os overbeviste om, at grunden skal søges i dens mainstream politologiske *metode*. Magtudredningen følger i det store hele en pluralistisk magttilgang, hvor politik primært handler om, hvad man kan se og dermed, hvad der opstår og foregår inden for rammerne af de konstitutionelt og statsligt afgrænsede parlamentariske og korporativistiske arenaer. I henhold til denne doktrin hedder det, at hvis ikke der er åbenbar nedgang i valgdeltagelsen, politisk aktivisme, det civile engagement samt i tilliden til de danske republikanske normer, og hvis ikke der er en konstaterbar opgang i den folkelige modstand mod regeringsmagten samt i folks følelse af afmagt, ja så kan man konstatere, at de formelle institutioner er i ligevægt (tilfredsstillende flestes interesser) og samtidig nyder en bred opbakning i befolkningen (Norris, 1999: 257; 2004a; 2004b). Vi stiller os skeptiske overfor denne metode. Hvis nu væksten i den folkelige deltagelse finder sted udenfor de formelle institutioner, og hvis tilliden til de republikanske normer, folks større følelse af magt og nærhed til magten også er skabt udenfor de formelle institutioner, ja så kan man jo hævde, at såvel den folkelige legitimitet som 'kunsten' at styre en befolkning er ved at glide ud ad hænderne på regeringsmagten og det repræsentative demokrati.

Det er selvfølgelig påstande fra vores side, som vi skal forsøge at gøre lidt mere rede for, især i kapitel 3. Men det er oplagt, at magtudredningen mangler en samfundsdiagnose til at sætte sine værdier og resultater i perspektiv. Heri

har kritikerne ret (Hammershøj, 2004). Man reflekterer ikke over, hvorvidt de ændrede styrings-, deltagelses- og fællesskabsformer, som man selv observerer folk eksperimenterer med, skulle følge nogle andre logikker og værdier end de, der betinger ens egen videnskabsopfattelse og kontekst. Det er langt fra indlysende, at den kendsgerning, at befolkningens politiske deltagelse ikke er mindsket; at deltagelsesdemokratiet ikke er afløst af et passivt deltagerdemokrati; at afstanden mellem magtudøvelse og folks hverdag er blevet mindre; at det har været muligt at bevare en høj grad af økonomisk og social lighed, *må* føre frem til den konklusion, at regeringsmagten er i ligevægt og hviler på en underliggende konsensus i det politiske fællesskab. Hvis en stor del af disse lyksaligheder er skabt igennem en ny strategisk kommunikation, hvor eliter 'italesætter' folk med republikanske værdier og får dem til frivilligt at 'rette ind' i institutioner, netværk og partnerskaber udenfor de formelle institutioner, så virker det lidt flot bare at tage det for pålydende, når folket udtrykker en "stor tilfredshed med den måde, demokratiet fungerer på i Danmark" (MDD: 398).

Magtudredningen rammer måske erfaringen, når den fortæller, at danskerne stort set er tilfredse med demokratiet og at der i dag er endnu flere end for 25 år siden, "der forbinder demokrati med, 'at det er folket, der bestemmer', og 'at alle har lige muligheder for at blive til noget'" (MDD: 397). Men netop fordi udsagnene bare tages for pålydende, som 'facts', der taler for sig selv, kommer de til at fremstå som en ukritisk legitimering af de formelle institutioners indretning og virkemåde. Demokratiets tilstand skal ikke kun måles på befolkningens (verbale) adfærd, men også på dennes konkrete konsekvenser for demokratiets idealer og praksis (Giddens, 1981). Hvis folket siger som de gør, som en konsekvens af deres erfaring og identifikation med en anden magt end de formelle institutioner, så nyder disse institutioner måske i virkeligheden slet ikke den magt og legitimitet, som magtudredningen tilskriver dem.

Magtudredningen tager intetsteds skridt til at udvikle en metode til at forstå, forklare og kritisere, hvordan den voksende tiltro til folkelig selvbestemmelse og personlig autonomi hænger sammen med den netværksstyring, identitetspolitik og mikropolitik, som flere af dens bidragydere ellers beskriver som en stadig større udfordring for det repræsentative demokrati. Det turde dog være en hovedopgave for en tidssvarende politologi og demokratiforskning ikke bare at have blik for, men også være i stand til at sætte ord på og formidle de mange nye erfaringer, som danskerne i disse år gør sig med politisk deltagelse og styring på tværs af gamle grænsedragninger.

Selvom vi skal fokusere på lokalpolitisk deltagelse og styring kan det ikke bare tages for givet, at den finder sted i skyggen af det nationale hierarki, eller bare kan studeres som et mikrokosmos af dette hierarki. Lokalpolitisk styring og deltagelse lader sig ikke længere begrænse til kommunalbestyrelsen på samme måde som samfundsmæssig beslutning og handling ikke lader sig indsnævre til nationalstatslig beslutning og handling. EU, FN, USA, NATO kan alle sammen analyseres som en del af det danske beslutningssystem, ligesom transnationale frivillige organisationer såsom Red Barnet og Røde Kors kan det. På samme måde er der tale om en politisk deltagelse, der er mere lokal og global end national i sin orientering, den dag i 2001, da ca. 1000 borgere demonstrerede foran Novo Nordisks fabriksanlæg på Nørrebro i København, fordi Novo sammen med en række andre, verdensomspændende medicinalkoncerner ville forbyde Sydafrikas regering at importere billig kopimedicin i kampen mod aids (<http://www.danske-nyheder.dk/arkiv/2001.03.02.html>).

Det er som om magtudredningens mainstream politologiske metode med dens forestillinger om ligevægt og konsensus og dens skarpe skel mellem fakta og værdier får den til at udvise en vis berøringsangst overfor at eksperimentere med nye metoder til at afdække tendenser, der endnu ikke er helt synlige eller udfoldede i praksis. Det er således metoden og ikke de

konkrete beskrivelser eller republikanske værdier, der får magtudredningen til at prioritere det bestående og dermed bære ved til den opfattelse, at politologi udelukkende handler om formelle politiske institutioner og ikke har noget selvstændigt at bidrage med til analysen af civilsamfund, offentlighed og hverdagsliv.

Magtudredningen følger i store træk en Dahl inspireret tilgang til politik som studiet af, hvordan den enkelte borger gennem forskellige konkurrerende grupper får adgang til de formelle beslutningsarenaer og hvordan politisk magt håndterer økonomisk og anden ulighed, der til dels er politisk frembragt, som forhindrer eller fremmer borgernes lige og frie adgang til disse arenaer. Fokus er især på, i hvor høj grad magten er spredt på flere hænder og trods alle uligheder også resulterer i, at de fleste interesser har fri og lige adgang til de politiske beslutningsprocesser i det mindste det meste af tiden (Pedersen, 1998). Spørgsmålet er, hvordan konflikter mellem modstridende interesser kan styres af og indlejres i disse institutioner på en effektiv og legitim måde. Målgruppen er "Folketinget og den interesserede offentlighed i Danmark" og udgangsspørgsmålet er "hvorledes de politiske institutioner og befolkningen politiske adfærd har ændret sig gennem sidste halvdel af det 20. århundrede" (MDD:12). De formelle politiske institutioner nyder således en særstatus i magtudredningen, fordi det er på dem, man iflg. Dahl skal måle "folkestyrets tilstand" på og dermed om "udviklingen [har] været til det bedre eller til det værre" (MDD: 13). Dette indebærer typisk og ofte som noget selvfølgeligt, der ikke ekspliciteres, men ligger latent i fremstillingsformen, at:

- magt sættes på begreb i forhold til formelt udpegede politiske eliter og sub-eliter – de politiske aktører, som Dahl omtaler som det politiske lag;
- rationalet for magt opfattes som et udtryk for en legitim politisk aktørs mulighed for at få sine præferencer og interesser igennem trods andres modstand, hvorfor magt er en dominanskategori;

- politiske magtkonflikter defineres i forhold til præferencer og interesser, der har deres rod i sociale og økonomiske forhold og dernæst bliver politiserede ved at blive gjort til genstand for forhandling mellem strategisk handlende aktører i det politiske felt;
- stedet hvor 'virkelig' politisk magt udøves tilskrives de parlamentariske og forhandlingsøkonomiske institutioner, hvor præferencer og interesser debatteres, forhandles og omformes til beslutninger, der er demokratisk effektive.

DEN 'SKJULTE' MAGTUDREDNING

Dahls adfærdsorienterede og formelle politikopfattelse viser sig i magtudredningens konklusioner, f.eks. når det konstateres, at:

der er sket en betydelig nedgang i den andel af befolkningen, der mener, at de afgørende politiske beslutninger i Danmark bliver taget af en lille magtelite eller af storkapitalen. Omvendt er der flere, der mener, at beslutninger bliver taget i et samspil mellem mange forskellige interesser og at alle borgerne gennem valgretten har en betydelig indflydelse (MDD: 396).

Kritikerne ville netop se borgernes svar i dette spørgeskema som tegn på, at der er blevet manipuleret med dem og at tabellen således udtrykker "en legitimeringsøvelse" (Andersen, 2004: 79), i form af en "abstraktion fra den altomfattende kommerialisering og markedstænkning, der præger alle udviklede vestlige samfund" (Sørensen, 2004).

At det er Dahls 'neutrale' metode, der er 'skurken', fremgår af Magtudredningens forsøg på at sætte deres nye magtbeskrivelser på begreb

som en ny "idémagt, definitionsmagt eller magten over tanken [som] en form for strukturel magt" (MDD: 2003: 15). Definitionsmagt "bestemmer, hvilke typer af argumenter, der opfattes som legitime i den politiske debat" (MDD: 385). Dermed bliver definitionsmagt, som det er tilfældet hos Bachrach og Baratz (samt den sene Dahl), til en negativ 'magt over', der undertvinger bestemte interesser i beslutningsprocessen. Den indlejres dermed ikke bare i den gamle community-traditions aktør-struktur modsætning. Den kommer også til at fremtræde som en slags omnipotent trussel, der må stækkes og inddæmmes for ikke at undergrave den demokratiske ligevægt samt den underliggende normative konsensus. Definitionsmagt kommer udelukkende til at handle om, hvordan "den politiske debat begrænses og valgmulighederne snævres ind" (MDD: 386). Hvad der hermed udelukkes, er muligheden for *også* at se definitionsmagt som et grundvilkår for at kunne sætte en politisk dagsorden, der både åbner op for ny politisk debat og tildeler aktørerne nye handlemuligheder (Barnett, 2003; Lash, 2002).

Det pudsige er imidlertid, at magtudredningen flere steder selv er den første til at afvise sin egen begrebsliggørelse af definitionsmagt som en negativ kausalmagt over andre, der påvirker adfærd og altid optræder sammen med en vilje, der skal knægtes. Den skriver i en anden sammenhæng, at udgangspunktet for definitionsmagt *ikke* "er en konflikt imellem interesser, hvor nogen eller noget har magt over andre ved at påvirke deres adfærd" (MDD: 16). Her henvises til Michel Foucault og hans analyser af en produktiv 'magt til', hvor definitionsmagt ikke bare begrænser, men netop også hele tiden åbner op giver nye valgmuligheder:

Magtudøvelse ansues eksempelvis som en proces, hvor det lykkes at få den styrede til at gøre den styrendes projekt til sit eget (Vallgård, 2003a). Interessen knytter sig her til det, der er blevet kaldt 'magtens transformative kapacitet' (jf. Hoff, 2003) (MDD: 16).

I denne positive og produktive version af definitionsmagt, som en form for systemdominans, der udvider og åbner op mere end den begrænser og snævrer ind, sprænges båndene til magtens tre gamle ansigter. Et nyt ansigt dukker i stedet frem i form af en herskende opfattelse, der ikke er 'beskidt' og frembragt gennem tvang og forvridninger men som tværtimod er konstrueret som en åben og 'ren' magt, der kun kan virke gennem en fortsat dialog og samarbejde, hvor individer og grupper 'italesættes' eller iscenesættes til frivilligt at påtage sig et aktivt medansvar for systemets effektive og demokratiske styring.

Det er således ikke fordi magtudredningen er blind for nye tendenser i samfundet og deres udfordringer af demokratiet, men den mangler lige præcis en anden metode eller analytik, til at få dem ud i lyset og sat ind i en bredere sammenhæng, der sprænger den gamle stat/lokal fundering af magten og åbner op for magtens nye 'glokale' betingelser. Det er en stor skam, fordi magtudredningen på denne måde lægger sig blot for en kritik, der er håbløst bagud skuende, fordi den kun vil se økonomisk tvang og ideologisk undertrykkelse, hvor der ikke er social harmoni og normativ konsensus. Dermed lukkes der af for at studere og forholde sig kritisk til den form for politisk dominansudøvelse, der taler den positive friheds, og dermed offentlighedens og civilsamfundets, sprog.

Et kendetegn ved magtens virke i dag er netop, at stadig flere af dens udøvere bliver opmærksom på, at styring, i det mindste i et refleksivt moderne samfund som det danske, for at få succes må gå i dialog og samarbejde og formå at overbevise stadig flere om, at de frivilligt må påtage sig et aktivt medansvar for deres egen styring. Det er da også denne stigende gensidige afhængighed imellem løst koblede systemer og refleksive individer i et informations og netværkssamfund, som Magtudredningen identificerer i sine beskrivelser og dernæst tryller væk med sin pluralistiske metode. I beskrivelserne stilles der skarpt på refleksive individer, der identificerer sig

med hinanden som beslutnings- og handleduelige personer og dermed erstatter nationen med personen som det primære artikuleringspunkt for et fællesskab mellem politiske forbrugere, hverdagsmagere, professionelle, eller hvad det nu måtte være (MDD kapitel 4 og 5). Men i henhold til metoden handler det stadigvæk om at identificere et demokratisk ligevægtspunkt og en underliggende normativ konsensus. Hermed blotlægger magtudredningen sig for kritikernes anklage om, at dens individualiseringstese står uformidlet og uantastet, som om individers valg af livsstil "svævede i et frit rum" (Sørensen, 2004: 108; se også Hammershøj, 2004: 225). Denne kritik kunne Magtudredningen have undgået, hvis den havde rumliggjort det refleksive fællesskab, som den lægger op til i beskrivelserne.

Kun ved at kombinere studiet af politisk styring og deltagelse både indenfor og udenfor de formelle institutioner kan man få stillet en politisk samtidsdiagnose om, hvilke udfordringer en systemdominans, i form af en republikansk elitisme, der trænger dybt ind i hverdagen og civilsamfundet med nye kommunikative strategier for selvudvikling og samstyring, indebærer for demokratiet, både når det gælder repræsentation, offentlighed og den almindelige folkelige deltagelse (Bang, 2003). Selvom den nye kommunikative systemmagt fungerer som en positiv, mægtiggørende og inkluderende magt gør den det jo kun overfor dem, der kan, vil og forstår at skabe resultater i strategisk kommunikation med andre.

Der kan næppe herske tvivl om, at den strategiske kommunikation har skabt en større pluralisme på eliteniveau, ved at have frembragt mange nye politiske aktører, der er mere eller mindre direkte involveret i at artikulere, organisere, programmere, implementere og evaluere politik og policy for det danske samfund (Pedersen et al., 2000). På den anden side indsnævrer den strategiske kommunikation samfundets fortsatte pluralisering, ved ikke at acceptere og anerkende andre politiske identiteter end de, der formår at bemestre dens professionelle og succesorienterede tilgang til politisk beslutning og handlen (Bang & Dyrberg, 2003). Hvis det kun er strategisk

kommunikation, der bliver indgangsbillet til deliberation, deltagelse og offentlighed er resultatet, at *folk*estyret fordamper. Så er vi i en situation, hvor styringssystemerne gør de republikanske værdier til deres egne og dermed ikke bare trækker dem ud af det danske politiske fællesskab. De gør dem også til ledelsesinstrumenter for at kunne håndtere refleksive individer og få dem til at være med til at styre den politiske dagsorden og politikens udøvelse. Hvad en magtudredning derfor burde have sat øverst på sin dagsorden var at undersøge, hvor meget sværere lægfolk har fået det, med at få ørenlyd i og (indirekte) indflydelse på dagsordensfastsættelsen i det refleksivt moderne. Man kan have en stærk formodning om, at den voksende prioritering af den direkte styring og deltagelse især rammer de 'ressourcesvage', men også alle de mere 'anarkistiske' borgere, der ikke vil inddrages direkte i styringen. Dette fordi de *ikke* primært orienterer sig imod politik for at få succes og direkte indflydelse, men først og fremmest for at føle sig engagerede i løsningen af fælles anliggender.

Demokratisk politik er ikke kun forbeholdt eliter, som repræsentanter med evner til direkte at artikulere og definere den *gældende* politik og policy for andre. Den handler også om lægfolks almindelige diskussioner og aktiviteter, der kan få indirekte indflydelse ved at blive inddraget i den brede offentlighed og skabe nye politiske fællesskaber udenfor den strategiske kommunikations gældende forestillinger (Habermas, 1996; 1998). Det er denne 'alternative' magtudredning, som ellers ligger lige til højrebenet i magtudredningens beskrivelser af sammenhængen mellem produktiv magt og individualisering, der ekskluderes af den pluralistiske metodes negative magtopfattelse. Hvad der går tabt er således ikke bare beskrivelserne af, hvordan styring i politiknetværk og deltagelse i mikropolitik skaber nye skel "mellem de velbjærgede og de socialt marginaliserede" (MDD: 404) og også "en uddannelsesbaseret skævhed i deltagelsen" (ibid.). Det er også fornemmelsen for, hvordan "medierne i betydeligt omfang er kommet til at bestemme den politiske kommunikations form" (MDD: 225), og hvordan "politikkerne [bliver]

villige medspillere, der efter bedste evne forsøger at udnytte mediernes muligheder" (ibid.). Alt dette peger i retning af et kritisk styrings- og legitimationsproblem, der måske allerede truer det repræsentative demokrati. Dette fordi stadig mere styring flytter ud af nationalstaten og ind i 'glokale' netværk og partnerskaber, og fordi lægfolk føler sig stadig mere afkoblet fra politikerne og i stedet søger nye politiske identifikationsfigurer uden for de formelle institutioner (Bang, 2000). Denne trussel handler ikke om den 'beskidte virkelighed', men meget mere om en definitionsmagt, der er åben for alle og enhver, hvis man altså bare bemestrer den strategiske kommunikationsform og således primært orienterer sig imod politik for at få succes og indflydelse. At sætte fokus på inklusion i/eksklusion fra elitenetværk, er således at sprænge rammerne for såvel pluralisme som elitisme/marxisme. Inklusion/eksklusion går her ikke på aggregering og integrering af interesser, men derimod på at skabe identitet og anerkendelse ved at besidde de rette strategiske ledelsesværdier og individuelle kompetencer (Fischer, 2003; Hajer & Wagenaar, 2003; McIntosh et al., 2004; Zadek, 2001).

Elementer til en ny kritik i magtudredningen

Der ligger latent i magtudredningen et opgør med de gamle folkelige eller akademiske forestillinger om folket og staten som en enhed. Her tænkes især på beskrivelserne af, hvordan løst koblede systemer giver større styringsmuligheder end fastkoblede og hvordan individualitet trænger ind i medborgerskabet gennem disse systemer, dels som en frisættelse af individuel kreativitet og det frie valg, dels som en styret selvansvarliggørelse, der gør individet ansvarlig for ikke bare sit eget valg, men også for sin egen fiasko:

Parallelt med politikeres og myndigheders større styringsmuligheder, synes der således at være skabt en betragtelig udvidelse af den enkelte

borgers muligheder for at påvirke forhold, der vedrører hendes eller hans liv. Borgerne får mulighed for og forventes også at vælge og tage ansvar (MDD: 251).

Magtudredningen udviser en tempereret tiltro til lægfolk som beslutnings- og handleduelige *politiske individer*. Og denne tiltro er ikke primært formidlet af dens 5 republikanske værdier, men langt mere af dens beskrivelser af politik som et kommunikativt og løst koblet beslutnings- og handlingssystem, hvis succes og indflydelse i stadig stigende grad afhænger af dets evne til at få borgerne til at deltage mere aktivt som refleksive individer og til frivilligt at påtage sig et større medansvar for styringen. Det er netop denne nye forbindelse mellem *styring*, som en (positiv) 'magt til' at udvikle refleksive individer og deltagelse, som en (forpligtigende) 'frihed til' at søge at forstå og forme ens liv i form af risikofyldte valg, der adskiller magtudredningen fra ikke bare den nyliberalisme, som den ellers hele tiden får skudt i skoene, men også fra den nye republikanske elitisme. Individualitet i en politisk forstand er *ikke* det samme som rå forbrugerisme eller egoisme og er heller ikke noget, der kun udvikler sig i strategisk kommunikation. Selvudvikling afhænger af, om individet vil, kan og forstår at indgå i et refleksivt samarbejde med andre i deres hverdag omkring, hvad der må gøres, hvornår og hvordan. Som magtudredningen konkluderer:

Hovedindtrykket er en befolkning med stor politisk kompetence og forholdsvis ringe respekt for autoriteter. Det er en befolkning, der kan selv og vil selv. Måske er problemet snarere, at politikernes bevidsthed halter bagefter i forhold til vælgernes ... Det ser ud til, at der i Christiansborgkulturen ligger en tendens til at undervurdere vælgerne. Derfor tales der i valgkampen også ofte ned til vælgerne, komplicerede

problemstillinger bliver reduceret til slagord og politisk uenighed til personspørgsmål (MDD: 401-402).

Det er svært at se, hvordan denne bandbulle til politikerne skal kunne læses som en ukritisk indgang til analysen af, hvem der bestemmer i Danmark – med mindre man vil hævde, at politikere slet ikke bestemmer noget som helst. Magtudredningen kan ikke seriøst anklages for at indtage en ideologisk rolle, bare fordi den påviser, at danskerne kan selv og har fået stadig flere, større og bedre muligheder for at engagere sig og gøre deres indflydelse gældende i politiske processer inden for eller uden for de formelle institutioner i det sidste kvarte århundrede. Denne kendsgerning kan hverken globaliseringens jernnæve, økonomisk og socialt magtmisbrug, medievælde, eller hvad det nu måtte være, rokke ved. Problemet er bare, at magtudredningen ikke går nærmere ind på det grundlæggende styrings- og legitimationsproblem, som politikerne, i deres talen ned til en stadig mere refleksiv befolkning, skaber for sig selv. For ikke alene får deres negativitet de aktive danskere, der 'kan selv' til i voksende omfang at søge deres politiske identitet udenfor de formelle institutioner. Den får også de mere passive danskere til at hoppe med på en populistisk vogns modsætning mellem 'os' og 'dem', hvad enten 'dem' er eliterne eller 'de fremmede.'

Magtudredningens samlede værker viser helt utvetydigt, at det nytter og gør en forskel at deltage i politiske processer. Dermed har de en stor potentiel kritisk brod imod kritikernes fælles forestilling om, at frihed bare handler om frigørelse fra en 'grådig' tvangsmagt. Den gør effektivt op med de 'gamle' mere filosofiske, sociologiske og journalistiske forfaldshistorier og utopiske forestillinger. Derudover har den noget, som desværre alt for ofte er fraværende i massemedierne og i den sociologiske og filosofiske kritik, nemlig et systemfokus på almindelige mennesker, som ikke bare en udflydende masse, der er i populisternes, kapitalens og andre mørke kræfters vold. Individet ses som udstyret med grundlæggende politiske beslutnings- og

handlingspotentialer, der, hvis de aktiveres inden for rammerne af et levende demokrati indebærer, at lægfolk aldrig ville finde sig i at blive trukket rundt i manegen af en snæver 'herskende klasse.'

Hvad der står tilbage er imidlertid at formulere det generelle styrings- og legitimationsproblem, der nærmest logisk følger af Magtudredningens beskrivelser af danskernes voksende politiske individualitet og tiltro til egne styringsevner. For Magtudredningen beskriver en ny form for identitets- og ikke interessebaseret politisk aktivisme og deltagelse, der orienterer sig imod en nærværs- og tilblivelsespolitik, der praktiseres udenfor de formelle institutioner (Phillips, 1999, Connolly, 1999). Disse nye identitetspolitikker kan dermed ikke alene komme til at splitte det nationale politiske fællesskabs demokratiske ensartethed, eksempelvis ved at udgrænse 'de fremmede' og 'de svage' fra at blive 'kompetenceudviklede.' De kan også blive indlejret i en ny republikansk elitismes ikke-legitimerede praktisering af 'styringens kunst' i forskellige politiknetværk og partnerskaber, der har en dyb skepsis til politikere og bureaukrater politikere, fordi deres arbejdsfaçon i parlament og enhedsstat typisk vil blive anset for at være alt for langsom og regelret, til at kunne håndtere den globale virkeligheds enorme udfordringer til umiddelbar systemtilpasning og omstillingsparathed.

EN TREDJE VEJ?

Vi kan opsummere de foreløbige betragtninger derhen, at der i Magtudredningen er spor af en ny magttilgang, der hverken kan acceptere pluralismens forestilling om, at magten i demokratiet er tilfældigt spredt og genstand for omfattende folkelig kontrol eller elitismens opfattelse af, at magten må være forenet og have én kommandocentral, for at den skal kunne udøves effektivt og legitimt. Magtudredningens kritikere opererer ellers stort set alle inden for den gamle elitistiske model og bliver følgelig stærkt

fortørnede over, at Magtudredningen afviser eksistensen af en sådan magtelite:

Hovedkonklusion er så den, at der ikke er nogen sammenhængende magtelite i Danmark (Sørensen, 2004: 110). Denne konklusion er ikke overraskende. Hvis man i begrebet og teorien om magtelite indbygger kriterierne fuld bevidsthed, totalt sammenhold og konspiration, så kan man hurtigt nedlægge enhver magtelite teori. Den øvelse mestrede allerede 60'ernes pluralister. Men det var jo netop graden af fælles bevidsthed, sammenhold og samstemt politik blandt eliterne, magtudredningen skulle have undersøgt. Nu fejer man i stedet gennem en begrebsmæssig jongleren hele problemstillingen til side (Sørensen, 2004).

Men magtudredningens latente afvisning af magteliteteori går netop på, at politisk magt kan få helhed og sammenhæng uden at være afhængig af fælles bevidsthed, sammenhold og samstemt politik. Et interessant aspekt ved dens netværksbeskrivelser er, at de peger på, hvordan forskellige politikker (eksempelvis informations- og aktiveringspolitik (Hoff, 2004; Torfing, 2003)), bliver til i et vidtforgrenet strategisk kommunikationsnetværk, der holdes sammen, ikke af en fælles 'objektiv' interesse eller ideologi, men af en flerhed af løst koblede eliter, der har et fælles sprog og nogle fælles pragmatiske værdier (udtrykt i fx 'den nødvendige politik'). Disse eliter udøver en vigtig definitionskontrol over, hvad der kan og skal gælde for politik for hele samfundet.

Det er ærgerligt, at magtudredningen ikke har formået at komme igennem med dette nye budskab om, at folks oplevelse af at have større valg- og handlefrihed og større mulighed for at gøre sig gældende i forskellige sammenhænge, ikke indebærer at politisk magt er mere fraværende fra hverdagslivet, mere legitim eller lettere at kontrollere end tidligere (Dean,

1999; Rose, 1999). Men det er ikke et problem, der handler om at magtudredningens beskrivelser og normer er ude af trit med det kritikerne ynder at omtale som "den beskidte virkelighed" (Øllgaard, 2004: 193-196; Helms, 2004: 13), eller at dens berøringsangst i virkeligheden er et skalkeskjul for at legitimere magt, ved ikke at forholde sig til det beskidte, hvorved den i sagens natur ikke kan være kritisk. Som vi har forsøgt at vise, er problemet snarere at magtudredningens pluralistiske metode ikke rummer nogle teknikker til at studere frihed som et fænomen, der forudsætter og optræder sammen med en magt, der i dag typisk vil udvikle og forny frem for at undertvinge og beskytte og typisk indeholder elementer af såvel kontinuitet og konsensus som omdannelse og konflikt.

Selvom magtudredningens pluralistiske metode faktisk forvrænger dens egne beskrivelser af, hvordan elitedominans fungerer i netværk, har den alligevel en kritisk brod, der rammer såvel pluralisme, elitisme, marxisme og den nye republikanske elitisme. Det er ikke kun de 'stærke' aktører, der trækkes frem i dens konklusioner, men også de 'stærke' og folkelige danske styringstraditioner, der jo ellers - ikke mindst pga. politikernes egne stigende styringsambitioner, i medierne og hos kritikerne - fremstår som svækkede og fyldt med demokratiske styringssvigt og underskud. Magtudredningen fremhæver, at den omstændighed at politisk magt i Danmark er spredt for alle vinde og indiskutabelt ikke er en sammenhængende enhed, som elitister og marxister forestiller sig, ikke på nogen måde indebærer, at den er blevet mere diffus i sit politiske virke, som pluralisterne ellers ville hævde: "I mange henseender er det danske samfunds udvikling i de seneste årtier et eksempel på, at politisk styring er mulig" (MDD: 393). Men magtudredningen mangler bare teoriapparatet til at måle og vurdere, i hvor høj grad denne politiske styring formidles af politiknetværk frem for de formelle institutioner. Jo mere dette er tilfældet, jo mere vil disse netværk delegitimere de formelle institutioner og tage 'styringskunsten' ud af hænderne på politikerne.

Mellem pluralisme og elitisme

Hverken elitister eller pluralister besidder et begreb, for at studere magt som en dominansform, der kan få folk til at gøre, hvad de ellers ikke kunne, eller ville have gjort uden tvangsanvendelse og uden deres normative opbakning. Elitisterne forstår magt, som en egenskab, der er forbeholdt en afgrænset og sammentømret elite eller herskende klasse med et monopol på vidensdannelse, som cirkulerer, fornyr og udskifter sin egen teori og praksis i historien. Pluralisterne opfatter magt, som et redskab for rationelle beslutningstagere til at aggregere og integrere modsætningsfyldte præferencer og interesser. Det fungerer bedst, når magten er spredt imellem de forskellige grupper, som disse beslutningstagere vælger at repræsentere og søge opbakning fra. Politisk magt kan i denne forbindelse også opfattes som et medium, der kanaliserer samfundsmæssige ønsker ind på den politiske dagsorden. Hermed gøres politisk legitimitet til et spørgsmål om, hvorvidt udøvelsen af politisk magt skaber et demokratisk ligevægtspunkt mellem interesser, der er i overensstemmelse med den gældende samfundsmæssige normative konsensus.

Man skal dog ikke lade sig forlede til at tro, at pluralister og elitister ikke har noget til fælles. Det har de i høj grad, eftersom begge perspektiver fremstiller magt som et cirkulerende medium, der udøves gennem de få, der til enhver tid er de bedste og mest indflydelsesrige på et givet område (Clegg, 1989: 47). Eliter kommer og går, nedkæmpes og sejrer, vælges og fravælges etc.; men et samfunds stabilitet, fornyelse, udvikling og velfærd betinges altid af disse cirkulerende eliter.

Fælles for de to perspektiver er således mindst 3 antagelser:

- Magt er enten diffus og spredt mellem mange autonome elitegrupper eller også fungerer den som en enhed, der besiddes af en herskende klasse.

- Magt forudsætter en interessekonflikt mellem de 'stærke' og de 'svage' eller mellem de 'stærke' indbyrdes og er derfor kun virksom, når en andens vilje skal overvindes.
- Magten tvinger og siger altid 'Nej!', hvad enten den er beskidt og utæmmet som en magt der baserer sig på vold, manipulation og underkastelse ('illegitim magt') eller civiliseret og tæmmet som en autoritet, der er klart adskilt fra samfundet, følger loven og nyder befolkningens almindelige opbakning (legitim magt).

Der er derfor ingen dyb modsætning imellem elitisme og pluralisme i deres bestemmelse af magt, som produceret og forvaltet af de få mest magtfulde aktører i samfundet og ikke af almindelige mennesker. De reelle magtudøvere er i begge modeller de relativt få aktører, der sidder på toppen af de forskellige samfundspyramider og ikke de mange relativt magtesløse, der 'flyder rundt' på bunden. Forskellen mellem pluralisme og elitisme kommer først og fremmest til udtryk i deres opfattelse af, hvem kerneaktørerne indbefatter, og hvad deres interne forhold er. Hos pluralisterne udgøres kerneaktørerne af en mere eller mindre diffus samling af organiserede eliter, der nyder opbakning fra forskellige interesse- eller befolkningsgrupper som disses legitime repræsentanter. Hos elitisterne besiddes magten af en veldefineret herskende elite, der er i stand til at overtrumfe eller blokere for enhver nøglebeslutning, der er i modstrid med deres fælles interesse, som den klasse, der reelt afgør, hvem der skal have hvad af samfundets goder, hvornår og hvordan (Lasswell, 1936; cf. Etzioni-Halevy, 1997).

Vores undersøgelse adskiller sig fra såvel elitisme som pluralisme ved at forudsætte at:

- Politisk magt aldrig er hverken helt diffus eller totalt samlet. Der er altid nogle eliter, der er væsentligt mere magtfulde end andre og nogle eliter

kan godt optræde som en integreret helhed, selvom de ikke deler, men tværtimod har modstridende interesser.

- Politisk magt optræder ikke kun sammen med en interessekonflikt og en vilje, der skal overvindes, men er et grundvilkår for samfundsmæssigt liv, som er ligeså virksomt i tider af stabilitet og konsensus, som i tider af omdannelse og konflikt;
- Politisk magt er ikke bare en negativ kraft, der altid siger 'Nej!' eller en produktiv kraft der altid ensretter. Det er også en positivt faciliterende kraft, der muliggør fællesskab og identitetsdannelse ved at mægtiggøre, formidle og inddrage individer som kunder, brugere og borgere i løsningen af fælles anliggender.

Med et sådant udgangspunkt kan man nærme sig dagens politiske tilstand med en formodning om, at man ikke skal tage det for givet, at det danske folkestyre er blevet udvidet, bare fordi befolkningen ikke alene udnytter sin valget men også generelt udviser en voksende politiske deltagelse, tro på egne evner og muligheder samt tilfredshed med den måde demokratiet fungerer på (MDD: 396-397). Tværtimod skal vi argumentere for, at det danske samfund er blevet mere elitistisk i de sidste 25 år, men at eliterne ikke bare er blevet langt mere mangfoldige som kerneeliter, eliter og sub-eliter med forskellige muligheder og potentialer for at udvikle identitet og få kontrol med forskellige ressourcer (Etzionin-Halevy, 1993; 1999). Eliterne er også blevet meget mere åbne, interaktive samt dialog- og deltagelsesorienterede både internt og i deres relationer til resten af samfundet (Bang & Dyrberg, 2003). Ikke nødvendigvis fordi de er blevet bedre mennesker eller mere demokratiske. Ganske enkelt fordi eliter i et løst koblet informations- og netværkssamfund som det danske, kun kan få succes og indflydelse ved at kommunikere direkte og engagere stadig flere i deres styring.

Krisetendenser i de formelle institutioner

Vores umiddelbare antagelse er den modsatte af Magtudredningens konklusion, nemlig, at de formelle politiske institutioner ikke bare befinder sig under et voksende underliggende legitimationspres, fordi danskerne i stadig stigende grad udvikler deres selvforståelse og identifikation med politisk styring i partnerskaber og netværk udenfor disse institutioner. De tilføres også en stor del af deres effektivitet gennem sådanne partnerskaber, der ikke lader sig indordne under deres legitime herredømme og udvikler deres egne selvstændige styreformers.

Jo flere politikerne inddrager som selvstændiggjorte institutioner, partnerskaber, og netværk i den politiske styring, jo større er risikoen for at udviklingen af 'styringens kunst' glider politikerne af hænde og desto flere kan ikke undgå at få deres første politiske identifikationsfigurer uden for den parlamentariske og korporativistiske arena. Det er logik for burhøns. Der er selvfølgelig ingen tvivl om, at velfærdspolitikens omstilling gennem politikernes mål- og rammestyring, de statslige moderniseringsprogrammer, kommunernes inkorporering af stadig flere virksomheder og frivillige kræfter i opgavevaretagelsen, mv. er sket for at kunne levere en bedre vare til, og komme tættere på, befolkningen, dvs. for at forstærke den demokratiske pluralismes, og dermed de formelle institutioners, effektivitet og legitimitet. Vi vil imidlertid sætte spørgsmålstegn ved om det er, eller nogensinde kan, blive tilfældet.

Mere end $\frac{3}{4}$ af vælgerkorpset anklager til stadighed politikerne for, ikke at lytte til befolkningen før de træffer deres beslutninger og for ikke at tilføre befolkningen nok grundig information om, hvad de foretager sig (Bang, 2000). Når danskerne føler sig tættere på magten og udviser større tiltro til egen handlekraft, kan det derfor ikke være politikernes fortjeneste. Det er nok

snarere en konsekvens af den nye *republikanske elitisme*, der udøves af en ny værdibaseret ledelse i offentlige, frivillige og private organisationer. Denne ledelse bruger de 'gamle' republikanske normer aktivt til at skabe fælles forestillinger og værdier, der kan gøre folks praktisering af deres frihed til et element i en helhedsorienteret strategisk ledelse (Bang, 2003a; b; Fischer, 2003; Zadek, 2001).

ADSKILLELSEN AF STYREFORM FRA STATSFORM

Et væsentligt aspekt ved de nye, mere individualiserede deltagelsesformer, som Magtudredningen finder i dagens Danmark, er deres relation til en ny kommunikativ og netværksbaseret republikanske elitisme, der dyrker den politiske frihed, ved at bruge værdier for politisk offentlighed, deltagelse og deliberation, som en strategi for at mobilisere stadig flere reflekssive individer, til at tage et aktivt medansvar for styringen. Dermed er disse netværk hele tiden med til at afdække og udvide den voksende uoverensstemmelse mellem den frihed, der gives borgerne inden for de formelle politiske institutioner og den frihed, som befolkningen selv ønsker at praktisere som selvstændiggjorte politiske individer. Dahls pluralistiske metode har ikke øje for denne politiske forbindelse imellem stadig mere løst koblede systemer og reflekssive individer i et informations- og netværkssamfund, idet den kun tillader individer og grupper at praktisere deres frihed inden for en interessebaseret og partipolitikerstyret ramme. Til forskel fra de formelle institutioner kan politiknetværk ikke fungere medmindre borgerne gennemløber en reflekssiv individualisering, der får dem til i voksende omfang at søge deres egne politiske udtryksformer og rum. De har brug for hele tiden såvel at lytte til, som at være tæt på befolkningen, for at få så mange af dem som muligt, til frivilligt at lade sig inkorporere i løsningen af fælles opgaver.

Magtudredningens nye beskrivelser af netværksstyring, identitetspolitik og mikropolitik kan hverken begribes som folkets frihed fra politisk autoritet eller som folkets frihed under en legitim autoritet. De handler meget mere om folks større evner til at praktisere deres frihed som refleksive individer udenfor de formelle institutioner, på alle niveauer fra det globale til det lokale, private og intime. Politikken trænger ind alle vegne som en styringskunst, der *ikke* adlyder nogen demokratisk suveræn, der har statsformen og et abstrakt rationelt individ, som sine basale institutioner og sin egen suverænitetssudøvelse, som sit endemål (Foucault i Faubion, 1994: 201-222). Styringskunsten er *ikke* konstrueret som genstand og princip for rationalitet; den er *ikke* en suveræn, der står udenfor og alene overfor sine undersåtter, og dens formål er *ikke* at forstærke, bestyrke og beskytte, hvad den ejer, sit territorium og sine undersåtter. Styringskunsten handler *ikke* som suveræniteten om at kunne afgrænse individ, nationalt fællesskab og stat, det offentlige og det private, samt Danmark fra resten af verden (Pedersen et al., 1994). Den ligger indskrevet i en mangfoldighed af løst koblede styringssystemer eller -netværk, der *ikke* som suverænen skal begribes i deres singularitet, men derimod i deres kompleksitet. Styringskunsten er både opstigende – man må kunne styre sig selv, før man begynder styre på højere niveauer – og nedstigende – hvis de højere niveauer bemestrer styringskunsten, så ved man også selv, hvordan den skal bedrives.

Styringskunsten handler ikke om at pålægge og opretholde 'lovens ord', men om at udøve 'rettidig omhu' og dermed ordne tingene på en sådan måde, og med sådanne midler, at et passende mål for enhver af de ting, der skal styres, kan realiseres. En god styrer må udvise tålmodighed, visdom (have viden om tingene) og omhu. Det er vores tese, at nationalstaten ikke længere selv kan kontrollere udviklingen af styringskunsten, som så i stedet er begyndt at blomstre op andre steder end i den demokratiske styreform – i virksomhederne, i medierne, i de nære institutioner, i de frivillige organisationer, i transnationale netværk, i globale partnerskaber, mv. Når

politologer ikke er tilstrækkeligt opmærksomme på dette, er det fordi, der er et stort hul i deres viden om strategisk kommunikation i netværk og partnerskaber. Man skal til handelshøjskolerne, hvis man skal forstå, hvordan virksomheder bruger strategisk kommunikation til at 'brande' sig selv som 'verdensborgere'; hvordan NGO'ere bruger strategisk kommunikation til at demonstrere, at de er mindst ligeså effektive til at løse sociale opgaver som offentlige organisationer; og hvordan offentlige forvaltninger bruger strategisk kommunikation til at vise, at man er ligeså omstillingsparate, partnerskabsorienterede og antibureaukratiske som virksomhederne og de frivillige organisationer (McIntosh et al., 2004).

Det er et voksende dilemma for politologien, at den indsnævres til at handle udelukkende om livet i de formelle institutioner og i de offentlige organisationer. Demokratisk kritik reduceres dermed til at handle dels om kampen imod 'systemets' forvridning af den frie samtale i offentligheden og civilsamfundet, dels om de formelle spilleregler, der skal garantere, at politisk tvang udøves på en legitim og retfærdig måde over resten af samfundet. Resultatet er, at vi ikke har nogen billeder af, hvad demokratikritik kan og skal handle om i en ny strategisk situation, hvor 'systemet' udøver positiv magt, indgår partnerskab med markedet og civilsamfundet og gør alle de gamle demokratiske idealer om selvstyre, herredømmefri kommunikation, deliberation, deltagelse og offentlighed til sine egne.

På vej mod en ny ikke-demokratisk suverænitetsform?

I virksomhedslitteraturen beskrives den strategiske kommunikations partnerskaber som følger (Zadek, 2001:195):

- En genuin deliberationsproces, hvor man deler hinandens perspektiver med henblik på at definere problemer forbundet med løsning af et fælles

anliggende. Det formodes, at man er villig til at forandre sine synspunkter, eftersom hele øvelsen går ud på at trænge til bunds i og evaluere andres synspunkter.

- En tovejsproces mellem en virksomhed og alle andre med en legitim interesse i virksomheden En tilgang, der bygger på sund fornuft til at forstå ens nøglepublikums behov.
- Et positivt engagement med alle 'stakeholders' (strategiske medborgere) i en kollektiv, løsningsorienteret proces.
- Forskellige interaktionsformer, der definerer forskellige typer af læring, forpligtigelser, ansvar mellem forskellige aktører – individer, grupper af individer, institutioner.
- En institutionalisering af processerne med henblik på at sikre de overordnede værdiers og forskellige løsningsforslags implementering.

Der findes utallige lignende beskrivelser af strategisk kommunikation i videnskabelige bøger og tidsskrifter, i fagblade, på hjemmesider, osv. Man kan selvfølgelig vælge at afvise dem alle sammen som en gammelkapitalistisk og gammelliberal vin på nye flasker, der trods alle floskler bare er ude på at markedsføre, forvride og undertrykke den offentlige kommunikation. Men det ville ikke bare være at udelukke sig selv fra at analysere, hvordan strategisk kommunikation i praksis fungerer og institutionaliserer sig selv som en ny republikansk elitisme fra det lokale til det globale. Man vil også blive afskåret fra at forstå, hvorfor den strategiske kommunikations nye demokratiske udfordring og trussel ikke handler om forvridning og undertrykkelse, men meget mere om eksklusion af alle de, der ikke kan, vil eller forstår at 'omstille' sig fra almindelige borgere til, hvad vi i et senere kapitel skal beskrive som strategiske medborgere.

Hvis samfundsforskning fortsat skal "være et led i demokratiets selvkorrektion og vækst ved at fungere som katalysator for en aktiv,

velinformeret og skarp overvågning og kritik af magten" (Andersen, 2004: 74), må den følgelig opgive sin forestilling om magtens enhed og stoppe sin søgen efter dens skjulte kommandocentral. Intet løst koblet system kan på længere sigt få indflydelse og succes med en sådan styringsopfattelse. Uden en iagttagelse om, hvordan systemer fungerer ved at decentrere sig selv som partnerskaber, der bygger på 'herredømmefri' dialog (i modsætning til herredømmets eller suverænitets diktat) og i et samarbejde på tværs af offentlige, private og frivillige sfærer, har man ikke en jordisk chance for at forholde sig kritisk til den nye form for strategisk kommunikation. Resultatet er, at man ikke får stillet skarpt på den måde, hvorpå systemer i dag 'koloniserer' hverdagsliv, civilsamfund og offentlighed med en produktiv og udviklende magt.

En relevant kritik af, hvordan magt fungerer i et højmoderne informations- og netværkssamfund som det danske fordrer langt mere end en negativ holdning og tilgang til 'systemet', (Andersen, 2004: 74). Magt og dominans, forstået som et systems indtrængen i hverdagslivet, handler ikke længere primært om at udøve en negativ magt over andre. Det handler tværtimod om at kunne tilføre stadig flere individer og grupper de nødvendige værdier og kompetencer til at gøre dem til effektive og selvstyrende deltagere i et systems organisering, programmering, implementering og evaluering af 'den nødvendige politik.'

Hvad er så det demokratiske problem i det? Er det ikke præcist, hvad demokratisk medborgerskab går ud på – at deltage aktivt ud fra en helhedsorientering i den autoritative fordeling af værdier for et samfund? For så vidt jo; men det har nok aldrig helt været tanken med medborgerskabet, at det skulle ende med at være forbeholdt en republikansk elitisme, der sætter den politiske orientering imod succes og indflydelse over alt andet, når den diskuterer værdier, skaber offentlighed og laver rum for deltagelse (Dryzek, 2000; Habermas, 1996)? Ej heller er det første man forbinder med ordet 'medborger' i et demokratisk samfund den øverste ledelse fra virksomheder,

stater, internationale organisationer, interesseorganisationer, offentlige organisationer, og frivillige organisationer (selvom det selvfølgelig kan minde lidt om situationen i den oprindelige græske *polis*, hvor det jo kun var mænd over en vis alder og med en vis indkomst, der kunne gøre sig gældende). Men strategisk ledelse er i dag så småt ved at gøre sig selv til medborgerskabets nye kerne. Det ultimative tegn herpå er FNs institutionalisering af, hvad der hedder 'corporate citizenship' i 'The UN Global Compact' (<http://www.unglobalcompact.org/>). Her gør deltagerne det fra starten helt klart, at fremtiden ikke er til 'gamle' ideologier, men derimod til en ny republikansk elitisme:

"The Global Compact strongly supports the strengthening of existing international social and environmental institutions and the creation of a global marketplace embedded in a framework of shared values. By no means does it promote the status quo or a particular ideology such as neoliberalism" (Kell and Levin 2004: 60).

At afvise the Global Compact som 'nyliberalisme' og 'ren manipulation' vil være at afskære sig selv fra at analysere en af verdens nye store demokratiske udfordringer. Her ophøjes strategisk kommunikation ikke bare til *den* nye globale styreform. Der introduceres også en ny suverænitet til at afløse den 'gammeldags' demokratiske-nationalstatslige. Menneskerettigheder, miljø og arbejdsforhold bliver den nye treenighed til at sikre ligevægt og opbakning i en verden, hvor det demokratiske etos i stigende grad identificeres med såvel amerikansk nyimperialisme og partikulære vestlige værdier som træge bureaukratier, studehandlende politikere og snævre nationale interesser. Alternativet er et mere kommunikativt og fleksibelt *verdensmedborgerskab* (<http://www.verdensborger.dk>, McIntosh, 2004; Zadek, 2001), hvor:

- alle individer skal underordnes international lov og få et legalt krav på at være bærere af et sæt af menneskerettigheder;

- internationale institutioner, især FN-organerne, skal sørge for den konkrete virkeliggørelse af det globale medborgerskabs centrale værdier om menneskerettigheder, miljø og arbejdsforhold;
- det globale civilsamfund skal bygge på accept og anerkendelse af forskellighed som et flerkulturelt netværk af foreninger og organisationer med forskellige globale agendaer (såsom NGO-er, kirker, internationale interesseorganisationer, statsligt støttede offentlighedsinitiativer og sociale bevægelser med en særlig global forankring via internettet);
- individer skal gives optimale muligheder for at blive inddraget i frivillige engagementer som aktive, globale verdensborgere, der kæmper for at løse verdens fælles anliggender;
- moralsk fællesskab skal ikke konstrueres som et universelt fællesskab men som en matrice af refleksive transnationale fællesskaber, der ser sig selv som ansvarlige for at fastholde og uddybe deres fælles værdier gennem fortsat dialog og samarbejde.

Man er i Folketinget meget optaget af spørgsmålet om, i hvor høj grad den omfattende afgivelse af kompetencer og autonomi til EU, kommunerne, private virksomheder, de frivillige organisationer, m.fl. vanskeliggør, eller rent ud sagt umuliggør, en overordnet styring. Med fremkomsten af verdensmedborgeren kan man vende problemet om og spørge om ikke Folketingets parlamentariske styringskæde er blevet for ineffektiv og for bevarende i sin demokratiske organisering, til at præsentere et ordentligt modspil til nye initiativer, som the Global Compact, der kan sætte demokratiet på sporet igen og begrunde folkestyret i Danmark på en mere hensigtsmæssig måde.

Det demokratiske problem er jo, at den nye 'verdensmedborger' er forbeholdt de få, der bemestrer den strategiske kommunikation. Som tilhængerne formulerer det:

Change-even corporate change- is always initiated by minorities, by intellectual elites who take the risk on themselves of being pioneers in uncharted territory; 'the big values always remain closely tied to the small number' (Guardini 1986: 56). All those who are making their contribution to the world they would like to see for their children should be confident, for, as Margaret Mead once reminded us, 'Never doubt that a small group of thoughtful, committed citizens can change the world; indeed it's the only thing that ever has' (Leisinger 2004: 100).

Den nye elitisme hylder godt nok de republikanske idealer og inkluderer aktører fra det private, frivillige og offentlige område; men den er stadig forbeholdt de få. Den virker stærkt ekskluderende ift. magtudredningen traditionelle danske demokratiideal, hvor alle skal acceptere den danske grundlovs herredømme og anerkende det danske folks ensked som betingelse for den demokratiske udøvelse af autoritet (cf. Habermas, 1998: 134). Verdensborgeren underordner sig ikke dansk demokratisk lov og vil kun give adgang til og anerkende de aktører, der bemestrer den strategiske kommunikation og orienterer sig imod at få succes og indflydelse gennem deres direkte deltagelse i politikens systematiske organisering, programmering, implementering og evaluering. Dermed forsvinder den del af demokratiet, der har at gøre med den 'almindelige' borgers deltagelse i et politisk fællesskab, hvor man ikke primært går efter at få umiddelbar succes og direkte indflydelse. Den almindelige borger orienterer sig imod demokrati, for at føre en politisk samtale for samtalens egen skyld; for at føle sig engageret i sit eget og andres liv; for at forestille sig en anden politisk fremtid end den under den her og nu gældende forestilling; eller for at eksperimentere med nye offentligheds- og deltagelsesformer (Habermas, 1996; Dryzek, 2000; Marsh, 2003a & b).

Verdensborgeren er ikke en ven af folket og forstår ikke, at det 'gamle' demokratis oprindelige styrke lå i dets evne til at koble regime og fællesskab

sammen som en helhed, der giver plads til det almene eller ordinære og ikke bare til ekspertisen. Om noget viser magtudredningen i sine beskrivelser, at der er et akut behov for at finde en supplerende enhed til nationen, til at garantere og udvikle demokratiet i det refleksivt moderne. Skal dette lykkes, er det på høje tid, at vi begynder at overveje, hvordan magtens tre gamle ansigter som en interesse- og tvangsbaseret magt forbundet med beslutningstagning, dagsordensfastsættelse og kravartikulering (Clegg, 1989) kan forbindes med nyere beskrivelser af magten, som evnen til at skabe identitet og producere resultater.

Henrik Bang er lektor ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet og leder af MODINETs team 5: Nye Offentligheder

REFERENCER

- Andersen, Heine (2004). "Den danske magt- og demokratiudredning." *Tidsskriftet Politik*, 2, 7, 73-85.
- Andersen, Jørgen Goul (1998). *Borgerne og Lovene*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Andersen, Jørgen Goul (2004). *Et ganske levende demokrati*. Århus: Århus University Press.
- Andersen, Jørgen Goul, Christiansen, Peter Munk, Jørgensen, Torben Beck, Tøgeby, Lise & Signild Vallgård (red.) (1999). *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Andersen, Jørgen Goul, Torpe, Lars & Johannes Andersen (2000). *Hvad folket magter*. København: DJØF Forlag.
- Bang, Henrik P., Hansen, Allan Dreyer & Jens Hoff (red.) (2000). *Demokrati fra neden. Casestudier fra en dansk kommune*. København: DJØF Forlag.
- Bang, Henrik P. (2000). "Dansk republikanisme på en skillevej". pp. 275-307 i Bang et al. (2000).
- Bang, Henrik Paul (eds.) (2003). *Governance as social and political communication*. Manchester: Manchester University Press.
- Bang, Henrik Paul (2003a). "Governance as political communication". pp. 7-27 i Bang (2003).
- Bang, Henrik Paul (2003b). "A new ruler meeting a new citizen". pp. 241-267 i Bang (2003).
- Bang, Henrik Paul & Torben Bech Dyrberg (2003) "Governing at close range". pp. 222-241 i Bang (2003).
- Bang, Henrik Paul (2004). "Culture Governance: Governing Self-Reflexive Modernity." *Public Administration*, 82, 1: 157-190.
- Barnett, Clive (2003). *Culture and Democracy*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Bauman, Zygmunt (2001). *Community: Seeking Safety in an Insecure World*. Cambridge: Polity Press.

Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Scott Lash (1994). *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.

Bennett, W. Lance & Robert M. Entman (eds.) (2001). *Mediated Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Borchorst, Anne (red.) (2002). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bratich, Jack Z., Packer, Jeremy & McCarthy Cameron (red) (2003). *Foucault, Cultural Studies and Governmentality*. New York: State University of New York Press.

Bredsdorff, Nils (2004). "Læsninger i udredningen af magten." *GRUS*, 71, 7-45.

Castells, Manuel (1996). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.

Christiansen, Peter Munk & Asbjørn Nørgaard Sonne (2003). *De som meget har ... Store danske virksomheder som politiske aktører*. Århus: Århus University Press

Clegg, Stewart R. (1989). *Frameworks of Power*. London: Sage

Connolly, William E. (1991). *Identity/Difference*. Ithaca: Cornell University Press.

Connolly, William E. (1995). *The Ethos of Pluralization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Connolly, William E. (1999). *Why I Am Not a Secularist*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Dahl, Robert A. (1961). *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven & London: Yale University Press.

Dahl, Robert A. (1989). *Democracy and its Critics*. Yale: Yale University Press.

Danske-nyheder.dk (18.10.2004) <http://www.danske-nyheder.dk/arkiv/2001.03.02.html>

Dean, Mitchell (1999). *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.

- Dryzek, John (2000). *Deliberative Democracy and Beyond*. Oxford: Oxford University Press.
- Easton, David (1953). *The Political System*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Etzioni-Halevy, Eva (1993). *The Elite Connection*. Cambridge: Polity Press.
- Etzioni-Halevy, Eva (1997). *Classes and Elites in Democracy and Democratization: A Collection of Readings*. New York & London: Garland Publishing, Inc.
- Etzioni-Halevy, Eva (1999). "Élites, Inequality and the Quality of Democracy in Ultramodern Society" i *International Review of Sociology – Revue Internationale de Sociologie*, 9, 2, 239-250.
- Faubion, James D. (red.) (1994). *Michel Foucault. Power*. New York: The New Press.
- Fischer, Frank (2003). *Reframing Public Policy: Discursive Politics and Deliberative Practices*. Oxford: Oxford University Press.
- Giddens, Anthony (1981). *A Contemporary Critique of Historical Materialism*. London: Macmillan
- Gunnell, John D. (1998). *The Orders of Discourse, Philosophy, Social Science, and Politics*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Habermas, Jürgen (1996). *Between Facts and Norms*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1998). *The Inclusion of the Other*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (2001). *Politisk filosofi*. København: Gyldendal
- Hajer, Maarten A. & Wagenaar Hendrik (red.) (2003). *Deliberative Policy Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hammershøj, Lars Geer (2004). "Kan man undersøge magten uden at kende samtiden?" pp. 217-239 i Jørgen Øllgaard & Mogens Ove Madsen (red) (2004). *Magt.dk: kritik af magtudredningen*. København: Frydenlund.
- Hardt, Michael & Antonio Negri (2000). *Empire*. Harvard: Harvard University Press.

Heffen, Oscar van, Kickert, Walter J.M. & Jacques J. A. Thomassen (2000). *Governance in Modern Societies*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Helms, Svante (2004). *Scenemesterens sejrsgang*. København: Akademisk forlag.

Hirst, Paul (1996). *Associative Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Hoff, Jens (red.) (2003). *Danmark som informationssamfund*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Jæger, Birgit & Eva Sørensen (red.) (2003). *Roller der rykker*. København: DJØF Forlag.

Lappé, Frances M. & Paul M. Du Bois (1997). "Building Social Capital Without Looking Backward", *National Civic Review*, 86, 2, 119-128.

Lasswell, Harold D. (1936): *Politics: Who Gets What, When, How*. N.Y.: McGraw-Hill.

Kell, Georg & David Levin (2004). "The Global Compact Network: An historic experiment in learning and action" i McIntosh et al. 2004: s. 43-67.

Kristensen, Niels Nørgaard (2003). *Billeder af magten. Portrætter til forståelse af magt og demokrati*. Århus: Århus University Press.

Lash, Scott (2002). *Critique of Information*. London: Sage

Leisinger, Klaus M. (2004) "Business and human rights" i McIntosh et al. 2004: s.72-100.

Levy, Margaret (1996). "Social and Unsocial Capital", *Politics & Society*, 24, 1, 45-55.

Lund, Anker Brink (2002). *Den redigerende magt – nyhedsinstitutionens politiske indflydelse*. Århus: Århus University Press.

Lundkvist, Anders (2004). "Det danske demokrati: Om hvad og for hvem?", pp. 65-79 i Jørgen Øllgaard & Mogens Ove Madsen (red) (2004). *Magt.dk: kritik af magtudredningen*. København: Frydenlund.

Madsen, Mogens Ove (2004). "Magtens økonomiske anatomi", pp. 171-189 i Jørgen Øllgaard & Mogens Ove Madsen (red) (2004). *Magt.dk: kritik af magtudredningen*. København: Frydenlund.

Magtudredningen (18.10.2004)

<http://www.ps.au.dk/magtudredningen/Publikationer/oversigt%20over%20bidragydere.pdf>

March, James G. & Johan P. Olsen (1989). *Rediscovering Institutions*. New York: The Free Press.

March, James G. & Johan P. Olsen (1995). *Democratic Governance*. New York: The Free Press.

Marcussen, Martin (2002). *OECD og idespillet – Game Over?* København: Hans Reitzels Forlag.

Marsh, Dave et al. (2003a). "Tuning out or left out? Participation and non-participation among young people". *Contemporary Politics*, 9, 1, s. 45-61.

Marsh, Dave et al. (2003b). "Political Liberty Cuts Both Ways: The Politics of Non-participation among Young People". *The Political Quarterly Publishing*.

McIntosh, Malcolm, Waddock, Sandra & Georg Kell (2004). *Learning to Talk*. Sheffield: Greenleaf.

Mouritzen, Hans (red.) (2003). *Er vi så forbeholdne? Danmark over for globaliseringen, EU og det nære*. Aarhus: Aarhus University Press

Newman, Janet (2001). *Modernising Governance. New Labour, Policy and Society*. London: Sage Publications Ltd.

Norris, Pippa (1999). *Critical Citizens*. Oxford: Oxford University Press.

Norris, Pippa (2004a), *Young People & Political Activism*. Harvard University: John F. Kennedy School of Government.

Norris, Pippa et al. (2004b). *Who Demonstrates? Anti-State Rebels, Conventional Participants or Everyone?* Harvard University: John F. Kennedy School of Government.

Pedersen, Ove K. et al. (1994). *Demokratiets lette tilstand*. København: Spektrum.

Pedersen, Ove K. (1998). "Interesseorganisationerne og den parlamentariske styreform". pp. 197-232 i Ronit, Carsten (red.) (1998). *Interesseorganisationer i dansk politik*. København: DJØF Forlag.

- Pedersen, Ove K., Kjær, Peter, Esmark, Anders, Horst, Maja & Erik Meier Carlsen (2000). *Politisk Journalistik*. Århus: Forlaget Ajour.
- Pedersen, Thomas (red.) (2002). *Europa for folket? EU og det danske demokrati*. Århus: Århus University Press
- Philips, Ann (1999). *Which Equalities Matter?* Oxford: Blackwell Publishers.
- Pierre, Jon (red) (2000). *Debating Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy Work*. Princeton N.J.: Princeton University Press.
- Rabinow, Paul (red.) (1994). *Michel Foucault: ethics*. London: Penguin Books.
- Rasmussen, Frank & Andersen, Peter (2002). *Globaliseringens økonomiske konsekvenser for Danmark*. Århus: Århus University Press
- Ronit, Carsten (red.) (1998). *Interesseorganisationer i dansk politik*. København: DJØF Forlag.
- Rose, Niklas (1999). *Powers of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strong, Tracy B. (1994). *JEAN-JACQUES ROUSSEAU: The Politics of the Ordinary*. London: Sage.
- Siim, Birte (2003). *Medborgerskabets udfordringer - etniske minoritetskvinders politiske myndiggørelse*. Århus: Århus University Press
- Sørensen, Curt (2004). "Magt og demokrati på norsk og dansk". *MODKRAFT* (3. september 2004),
<http://www.modkraft.dk/magasiner.php?op=vis&artid=184&mid=2>
- Sørensen, Curt (2004a). "Magt og demokrati på norsk og dansk." *GRUS*, 71, 103-119.
- Torfinn, Jacob (2004). *Det stille sporskifte i velfærdsstaten*. Århus: Århus University Press.

Torpe, Lars & Torben K. Kjeldgaard (2003). *Foreningssamfundets sociale kapital. Danske foreninger i et europæisk perspektiv*. Århus: Århus University Press

Valeur, Erik, Schjødt, Peter J., Dahlin, Ulrik & Arne Gaardmand (red.) (2002). *Magtens Bog*. København: Aschehoug.

Vallgård, Signild *Folkesundhed som politik. Danmark og Sverige fra 1930 til i dag*. Århus: Århus University Press.

Webster, Frank (2002). *Theories of the Information Society*. Sage: N.Y.

Young, Irish (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Zadek, Simon (2001). *The Civil Corporation*. London: Earthscan.

Øllgaard, Jørgen & Mogens Ove Madsen (red.) (2004). *Magt.dk: kritik af magtudredningen*. København: Frydenlund.

Øllgaard, Jørgen (2004). "Magtudredningen - legitimering af magten", pp. 189-217 i

Jørgen Øllgaard & Mogens Ove Madsen (red.) (2004). *Magt.dk: kritik af magtudredningen*. København: Frydenlund.

**Publications from
MODINET - Center for Media and Democracy in the Network Society –**

Working Papers:

1. "Constructing a Social Movement. The case of Attac: A case of constructive journalism". Paper presented at the conference "Making Social Movements" at Edgehill College June 2002. *Bolette M. Christensen*
2. "Netdemokrati belyst i lokalt perspektiv – belyst gennem et litteraturstudie". *Leif Olsen, Olaf Rieper og Stine Christensen*
3. "Verden ifølge Lars Engels. Tendenser i 80'ernes og 90'ernes danske tv-dokumentarisme". (Trykkes i Jens F. Jensen (ed.): *Analyser af TV*, bd. 1-2. København: Medusa, 2003). *Ib Bondebjerg*
4. Temanummer: Netværkssamfundet og Netværksbegrebet. Oplæg på MODINETs workshop den 26.-28. marts 2003 i Jørlunde. *Lars Qvortrup, Niels Ole Finnemann, Hans Krause Hansen, Peter Bro Petersen, Bo Kampmann Walther*
5. E-DEMOCRACY in Denmark: Black clouds on a blue sky? Paper presented at workshop on Internet, Government, and Democracy in Denmark and Asia. Images of Asia Festival, Aalborg University, Denmark, 24 September 2004. *Jens Hoff*
6. Organizing a Social movement organization by means of the Internet: Deliberation or staging? Paper presented at the conference "Alternative Futures and Popular Protest", Manchester April 2003. Revised February 2004. *Bolette M. Christensen*
7. Borgernes brug af Søllerød Kommunes hjemmeside – dokumentation af en spørgeskemaundersøgelse. *Leif Olsen, Stine Christensen, Olaf Rieper*
8. Theme issue: Media Convergence, Mediated Communication, and the Transformation of the Public Sphere. Selection of papers presented at MODINET conference October 21st – 23rd 2003 at the University of Copenhagen. *John Durham Peters, Roger Silverstone, Peter Dahlgren, Henrik Bødker, Henrik Søndergaard, Lars Torpe.*
9. Niche Nursing Political Networks: Priming and Framing before Spinning. *Anker Brink Lund*

10. Internet og det lokale demokrati i Odder kommune - dokumentation af en spørgeskemaundersøgelse – *Jens Hoff, Bella Marckmann*
11. Nyhedsmediernes dækning af valget til Europa-Parlamentet 2004. *Anker brink Lund, Mark Ørsten*
12. Globalizing webs: Translation of Public Sector e-Modernization. *Hans Krause Hansen and Dorte Salskov-Iversen*
13. Mediernes dækning af invasionen af Irak 2003. *Stig Hjarvard, Nete Nørgaard Kristensen, Mark Ørsten*
14. Borgerdeltagelse på nettet. Digitale demokratiforsøg i Hals kommune. *Lars Torpe*
15. Dominans som frihed: På sporet af en ny republikansk elitisme. *Henrik Bang*

Papers can be ordered by sending a mail to modinet@hum.ku.dk . Please specify complete address.

MODINET – Center for Media and Democracy in the Network Society

Addresses

MODINET
Copenhagen University
Njalsgade 80
2300 København S
E-mail: modinet@hum.ku.dk
www.modinet.dk

Project Management:

Project leader: Professor Klaus Bruhn Jensen
Vice project leader: Associate professor Henrik Bang
Project administrator: Maj Britt Aronstein

Steering group:

Project leader, Professor Klaus Bruhn Jensen, Department of Film and Media Studies, University of Copenhagen
Vice project leader, Associate professor Henrik Bang, Department of Political Science, University of Copenhagen
Associate professor Jens Hoff, Department of Political Science, University of Copenhagen
Associate professor Niels Ole Finnemann, Department of Information and Media Studies, Aarhus University
Professor Anker Brink Lund, Department of Journalism, University of Southern Denmark
Professor Ib Bondebjerg, Department of Film and Media Studies, University of Copenhagen